

Wyniki Standardowe 2012 uzyskane przez gospodarstwa rolne uczestniczące w Polskim FADN

**REGION FADN 800
MAŁOPOLSKA I POGÓRZE**

Część II. Analiza Wyników Standardowych

WARSZAWA 2014

Wyniki Standardowe 2012 uzyskane przez gospodarstwa rolne uczestniczące w Polskim FADN

**REGION FADN 800
MAŁOPOLSKA I POGÓRZE**

Część II. Analiza Wyników Standardowych

OPRACOWAŁ ZESPÓŁ:

dr inż.   Lech Goraj
mgr inż.   Rafał Tarasiuk

Warszawa 2014

Redakcja techniczna

Elżbieta Jasińska

Irena Mikołajczyk

Rafał Tarasiuk

Alicja Wituszyńska

Projekt okładki

Dział Wydawnictw

ISBN 978-83-7658-458-4

Instytut Ekonomiki Rolnictwa i Gospodarki Żywnościowej

- Państwowy Instytut Badawczy

Zakład Rachunkowości Rolnej

00-002 Warszawa, ul. Świętokrzyska 20

Tel.: +48 (22) 505 45 70

Tel./faks: +48 (22) 826 93 22

E-mail: portal@fadn.pl

Internet: www.fadn.pl; www.polskifadn.eu

Spis treści

1.	Uwagi wstępne	7
2.	Analiza rozkładów liczebności gospodarstw rolnych w regionie FADN i w polu obserwacji Polskiego FADN	8
2.1.	Struktura gospodarstw z pola obserwacji w regionie Małopolska i Pogórze (800)	8
2.2.	Pole obserwacji Polskiego FADN	9
3.	Analiza wyników standardowych.....	10
3.1.	Wyniki standardowe według typów rolniczych	10
3.1.1.	Potencjał produkcyjny gospodarstw rolnych według typów rolniczych	10
3.1.2.	Wyniki działalności gospodarstw rolnych według typów rolniczych	12
3.2.	Wyniki standardowe według klas wielkości ekonomicznej.....	30
3.2.1.	Potencjał produkcyjny gospodarstw rolnych według klas wielkości ekonomicznej	30
3.2.2.	Wyniki działalności gospodarstw rolnych według klas wielkości ekonomicznej	32
3.3.	Wnioski	50

Spis wykresów

Wykres 1	Rozkład liczebności gospodarstw rolnych według typów rolniczych oraz klas wielkości ekonomicznej w regionie Małopolska i Pogórze.....	8
Wykres 2	Rozkład liczebności gospodarstw rolnych według typów rolniczych oraz klas wielkości ekonomicznej w polu obserwacji Polskiego FADN	9
Wykres 3	Zasoby ziemi w gospodarstwach rolnych w polu obserwacji regionu Małopolska i Pogórze według typów rolniczych	10
Wykres 4	Pogłowie zwierząt w polu obserwacji regionu Małopolska i Pogórze według typów rolniczych (w jednostkach przeliczeniowych LU)	11
Wykres 5	Nakłady pracy w polu obserwacji regionu Małopolska i Pogórze według typów rolniczych (w osobach przeliczeniowych AWU)	11
Wykres 6	Wartość Standardowej Produkcji dla pola obserwacji regionu Małopolska i Pogórze według typów rolniczych.....	12
Wykres 7	Wielkość i struktura nakładów pracy w przeliczeniu na gospodarstwo według typów rolniczych.....	13
Wykres 8	Udział dodzierżawionych użytków rolnych w całkowitej powierzchni użytków rolnych gospodarstwa według typów rolniczych	13
Wykres 9	Struktura produkcji ogółem według typów rolniczych.....	14
Wykres 10	Produkcja na 1 ha użytków rolnych w gospodarstwach rolnych według typów rolniczych.....	15
Wykres 11	Udział przekazania produktów do gospodarstwa domowego oraz zużycia wewnętrznego w produkcji ogółem według typów rolniczych.....	15
Wykres 12	Produkcja zwierzęca na 1 LU według typów rolniczych	16
Wykres 13	Koszty produkcji na 1 ha użytków rolnych w gospodarstwach rolnych według typów rolniczych.....	17
Wykres 14	Struktura kosztów ogółem według typów rolniczych.....	17

Wykres 15	Koszt wytworzenia 1 zł produkcji ogółem według typów rolniczych.....	18
Wykres 16	Relacja kosztów bezpośrednich do produkcji ogółem według typów rolniczych	19
Wykres 17	Struktura kosztów bezpośrednich według typów rolniczych.....	19
Wykres 18	Koszty nawożenia i środków ochrony roślin na 1 ha użytków rolnych w gospodarstwach rolnych według typów rolniczych.....	20
Wykres 19	Koszty energii elektrycznej i paliw na 1 ha użytków rolnych w gospodarstwach rolnych według typów rolniczych.....	21
Wykres 20	Udział amortyzacji w wartości dodanej brutto według typów rolniczych.....	21
Wykres 21	Udział kosztów czynników zewnętrznych w wartości dodanej netto według typów rolniczych.....	22
Wykres 22	Koszty bezpośrednie produkcji roślinnej na 1 ha według typów rolniczych.....	23
Wykres 23	Koszty bezpośrednie produkcji zwierzęcej na 1 LU według typów rolniczych	23
Wykres 24	Wartość dodana netto na osobę pełnozatrudnioną w porównaniu z przeciętnym rocznym wynagrodzeniem netto w gospodarce narodowej według typów rolniczych.....	24
Wykres 25	Dochód z rodzinnego gospodarstwa rolnego na osobę pełnozatrudnioną rodziny w porównaniu z przeciętnym rocznym wynagrodzeniem netto w gospodarce narodowej według typów rolniczych.....	24
Wykres 26	Relacja dopłat do działalności operacyjnej do dochodu z rodzinnego gospodarstwa rolnego według typów rolniczych	25
Wykres 27	Wartość dodana netto na 1 ha powierzchni użytków rolnych według typów rolniczych ..	26
Wykres 28	Dochód z rodzinnego gospodarstwa rolnego na 1 ha powierzchni własnych użytków rolnych według typów rolniczych	26
Wykres 29	Struktura aktywów w gospodarstwach rolnych według typów rolniczych	27
Wykres 30	Struktura aktywów trwałych w gospodarstwach rolnych według typów rolniczych.....	27
Wykres 31	Struktura aktywów obrotowych w gospodarstwach rolnych według typów rolniczych.....	28
Wykres 32	Struktura pasywów w gospodarstwach rolnych według typów rolniczych	29
Wykres 33	Relacja przepływów pieniężnych (2) do aktywów ogółem według typów rolniczych.....	29
Wykres 34	Zasoby ziemi w gospodarstwach rolnych w polu obserwacji regionu Małopolska i Pogórze według klas wielkości ekonomicznej.....	30
Wykres 35	Pogłowie zwierząt w polu obserwacji regionu Małopolska i Pogórze według klas wielkości ekonomicznej (w jednostkach przeliczeniowych LU)	31
Wykres 36	Nakłady pracy w polu obserwacji regionu Małopolska i Pogórze według klas wielkości ekonomicznej (w osobach przeliczeniowych AWU).....	31
Wykres 37	Wartość Standardowej Produkcji dla pola obserwacji regionu Małopolska i Pogórze według klas wielkości ekonomicznej.....	32
Wykres 38	Wielkość i struktura nakładów pracy w przeliczeniu na gospodarstwo według klas wielkości ekonomicznej	33
Wykres 39	Udział dzierzawionych użytków rolnych w całkowitej powierzchni użytków rolnych gospodarstwa według klas wielkości ekonomicznej.....	33
Wykres 40	Produkcja na 1 ha użytków rolnych w gospodarstwach rolnych według klas wielkości ekonomicznej.....	34
Wykres 41	Struktura produkcji ogółem według klas wielkości ekonomicznej	35
Wykres 42	Udział przekazania produktów do gospodarstwa domowego oraz zużycia wewnętrznego w produkcji ogółem według klas wielkości ekonomicznej.....	35
Wykres 43	Produkcja zwierzęca na 1 LU według klas wielkości ekonomicznej.....	36
Wykres 44	Koszty produkcji na 1 ha użytków rolnych w gospodarstwach rolnych według klas wielkości ekonomicznej	37
Wykres 45	Struktura kosztów ogółem według klas wielkości ekonomicznej	37
Wykres 46	Koszt wytworzenia 1 zł produkcji ogółem według klas wielkości ekonomicznej	38
Wykres 47	Relacja kosztów bezpośrednich do produkcji ogółem według klas wielkości ekonomicznej.....	38
Wykres 48	Struktura kosztów bezpośrednich według klas wielkości ekonomicznej.....	39

Wykres 49	Koszt nawożenia i środków ochrony roślin na 1 ha użytków rolnych w gospodarstwach rolnych według klas wielkości ekonomicznej	40
Wykres 50	Koszty energii elektrycznej i paliw na 1 ha użytków rolnych w gospodarstwach rolnych według klas wielkości ekonomicznej.....	40
Wykres 51	Udział amortyzacji w wartości dodanej brutto według klas wielkości ekonomicznej	41
Wykres 52	Udział kosztów czynników zewnętrznych w wartości dodanej netto według klas wielkości ekonomicznej	42
Wykres 53	Koszty bezpośrednie produkcji roślinnej na 1 ha według klas wielkości ekonomicznej.....	42
Wykres 54	Koszty bezpośrednie produkcji zwierzęcej na 1 LU według klas wielkości ekonomicznej.....	43
Wykres 55	Wartość dodana netto na osobę pełnozatrudnioną w porównaniu z przeciętnym rocznym wynagrodzeniem netto w gospodarce narodowej według klas wielkości ekonomicznej.....	43
Wykres 56	Dochód z rodzinnego gospodarstwa rolnego na osobę pełnozatrudnioną rodziny w porównaniu z przeciętnym rocznym wynagrodzeniem netto w gospodarce narodowej według klas wielkości ekonomicznej.....	44
Wykres 57	Relacja dopłat do działalności operacyjnej do dochodu z rodzinnego gospodarstwa rolnego według klas wielkości ekonomicznej.....	45
Wykres 58	Wartość dodana netto na 1 ha powierzchni użytków rolnych według klas wielkości ekonomicznej.....	45
Wykres 59	Dochód z rodzinnego gospodarstwa rolnego na 1 ha powierzchni własnych użytków rolnych według klas wielkości ekonomicznej	46
Wykres 60	Struktura aktywów w gospodarstwach rolnych według klas wielkości ekonomicznej.....	46
Wykres 61	Struktura aktywów trwałych w gospodarstwach rolnych według klas wielkości ekonomicznej.....	47
Wykres 62	Struktura aktywów obrotowych w gospodarstwach rolnych według klas wielkości ekonomicznej.....	48
Wykres 63	Struktura pasywów w gospodarstwach rolnych według klas wielkości ekonomicznej.....	48
Wykres 64	Relacja przepływów pieniężnych (2) do aktywów ogółem według klas wielkości ekonomicznej.....	49

Wykaz skrótów

AWU	- jednostka przeliczeniowa pracy (ang. Annual Work Unit).
CAP	- Wspólna Polityka Rolna (ang. Common Agricultural Policy).
COP	- specjalizujące się w produkcji zbóż, roślin oleistych i białkowych (ang. specialist cereals, oilseed and protein crops).
DG-AGRI	- Dyrekcja Generalna ds. Rolnictwa i Rozwoju Obszarów Wiejskich (ang. Directorate-General for Agriculture and Rural Development).
EC	- Komisja Europejska (ang. European Commission).
ESU	- europejska jednostka wielkości (ang. European Size Unit).
EU	- Unia Europejska (ang. European Union).
EUR	- oznaczenie jednostki monetarnej o nazwie „euro”.
euro	- jednostka monetarna, obowiązująca w większości państw członkowskich Unii Europejskiej.
EUROSTAT	- europejski Urząd Statystyczny.
FADN	- Sieć Danych Rachunkowych Gospodarstw Rolnych (ang. Farm Accountancy Data Network).
FWU	- jednostka przeliczeniowa pracy członków rodziny (ang. Family Work Unit).
GUS	- Główny Urząd Statystyczny.
IERiGŻ-PIB	- Instytut Ekonomiki Rolnictwa i Gospodarki Żywnościowej – Państwowy Instytut Badawczy.
KE	- Komisja Europejska.
LFA	- obszary o niekorzystnych warunkach gospodarowania - ONW (ang. Less Favoured Areas).
LU	- jednostka przeliczeniowa zwierząt (ang. Livestock Unit).
OGA	- działalność gospodarcza inna niż rolnicza bezpośrednio związana z gospodarstwem (ang. Other Gainful Activities).
Polski FADN	- System Zbierania i Wykorzystywania Danych Rachunkowych z Gospodarstw Rolnych.
SGM	- Standardowa Nadwyżka Bezpośrednia (ang. Standard Gross Margin).
SO	- Standardowa Produkcja (ang. Standard Output).
UAA	- ziemia użytkowana dla celów rolniczych = użytki rolne (ang. Utilized Agricultural Area).
UR	- użytki rolne.
WTGR	- Wspólnotowa Typologia Gospodarstw Rolnych.
ZRR	- Zakład Rachunkowości Rolnej.

1. Uwagi wstępne

Publikacja jest drugą częścią Wyników Standardowych¹.

Przedmiotem opracowania jest analiza wyników działalności gospodarstw rolnych prowadzących rachunkowość w ramach systemu zbierania i wykorzystywania danych rachunkowych z gospodarstw rolnych (Polskiego FADN) w roku 2012, w regionie Małopolska i Pogórze. Wyniki te zostały obliczone na podstawie danych ze statystycznie reprezentatywnej próby gospodarstw rolnych, których wielkość ekonomiczna, ustalona na podstawie danych rachunkowych i parametrów SO „2004” stanowiła co najmniej 4 000 euro². W polu obserwacji Polskiego FADN dla regionu Małopolska i Pogórze, z którego wyłoniono reprezentatywną próbę gospodarstw towarowych, znajdowało się 142 661 gospodarstw³.

Podstawowym celem analizy jest ocena podstawowych czynników kształtujących wyniki ekonomiczne zrealizowane przez gospodarstwa rolne, znajdujące się w 2012 r. w polu obserwacji Polskiego FADN dla regionu Małopolska i Pogórze.

Analizę przeprowadzono dla gospodarstw rolnych pogrupowanych według dwóch kryteriów klasyfikacji użytej we Wspólnotowej Typologii Gospodarstw Rolnych: typów rolniczych (TF8) oraz klas wielkości ekonomicznej (ES6).

W analizie wykorzystano wybrane zmienne charakteryzujące populację gospodarstw rolnych, zasoby produkcyjne, produkcję, koszty, dopłaty do działalności operacyjnej, nadwyżki ekonomiczne oraz majątek gospodarstwa rolnego.

---

¹ Goraj L., Tarasiuk R.: „Wyniki Standardowe 2012 uzyskane przez gospodarstwa rolne uczestniczące w Polskim FADN. Region FADN 800 Małopolska i Pogórze. Część I. Wyniki Standardowe”, IERiGŻ-PIB, Warszawa 2014.

² Szczegółowe informacje na temat współczynników SO „2004” dla rolniczych działalności produkcyjnych zostały szczegółowo omówione w publikacji: Goraj L.; Cholewa I.; Osuch D.; Płonka R.: Analiza skutków zmian we Wspólnotowej Typologii Gospodarstw Rolnych, IERiGŻ-PIB, Warszawa 2010.

³ Goraj L., Osuch D., Sierański W., Ziętek I.: Plan wyboru próby gospodarstw rolnych Polskiego FADN od roku obrachunkowego 2010, IERiGŻ-PIB, Warszawa, 2010.

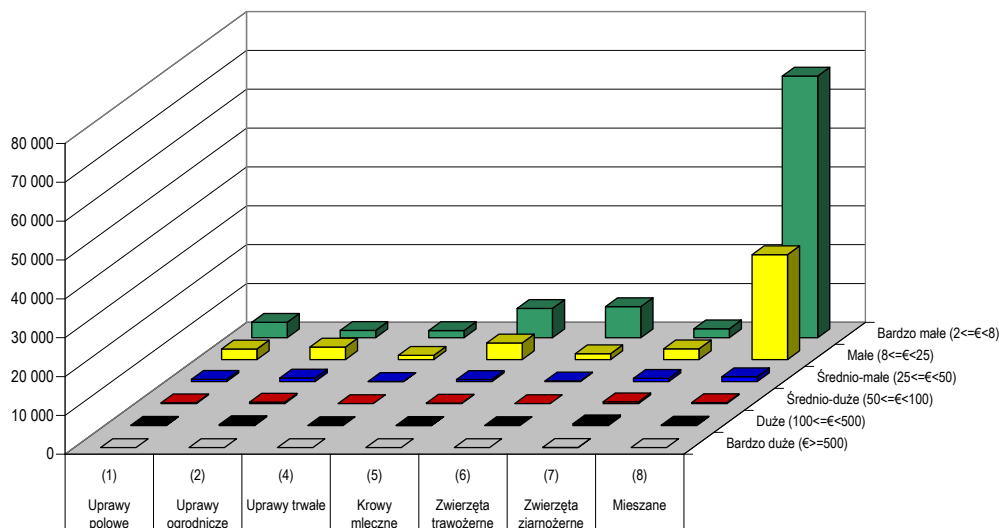
2. Analiza rozkładów liczebności gospodarstw rolnych w regionie FADN i w polu obserwacji Polskiego FADN

W tym rozdziale zawarta jest analiza rozkładu liczby gospodarstw znajdujących się w polu obserwacji Polskiego FADN z regionu Małopolska i Pogórze oraz w polu obserwacji Polskiego FADN całego kraju, według tych samych dwóch klasyfikacji obowiązujących we Wspólnotowej Typologii Gospodarstw Rolnych⁴: wielkości ekonomicznej⁵ i typu rolniczego, które wykorzystywane są w ustaleniu planów wyboru próby gospodarstw rolnych.

2.1. Struktura gospodarstw z pola obserwacji w regionie Małopolska i Pogórze (800)

W polu obserwacji regionu 800 (Małopolska i Pogórze) znajdowało się 142 661 gospodarstw. Dominowały w nim gospodarstwa mieszane (67,3% gospodarstw). Gospodarstwa z tego regionu charakteryzowały się wyraźnie mniejszą siłą ekonomiczną niż w innych regionach. 95% gospodarstw posiadało wielkość ekonomiczną nie przekraczającą 25 tys. euro SO. W klasie gospodarstw największych (powyżej 500 tys. Euro SO), były tylko 3 gospodarstwa. Z tego powodu w analizie wyników gospodarstw grupowanych według klas wielkości ekonomicznej (rozdział 3.2) ta klasa gospodarstw została pominięta.

Wykres 1 Rozkład liczebności gospodarstw rolnych według typów rolniczych oraz klas wielkości ekonomicznej w regionie Małopolska i Pogórze

⁴ Commission Regulation (EC) 1242/2008: of 8 December 2008 establishing a Community typology for agricultural holdings; Commission Regulation (EC) 867/2009: of 21 September 2009 amending and correcting Regulation (EC) Nr 1242/2008 establishing a Community typology for agricultural holdings.

⁵ Uwaga: W tekście opracowania rozmiary wielkości ekonomicznej wyrażane są w euro, natomiast dla uproszczenia zapisu na wszystkich wykresach rozmiary prezentowane są w tysiącach euro.

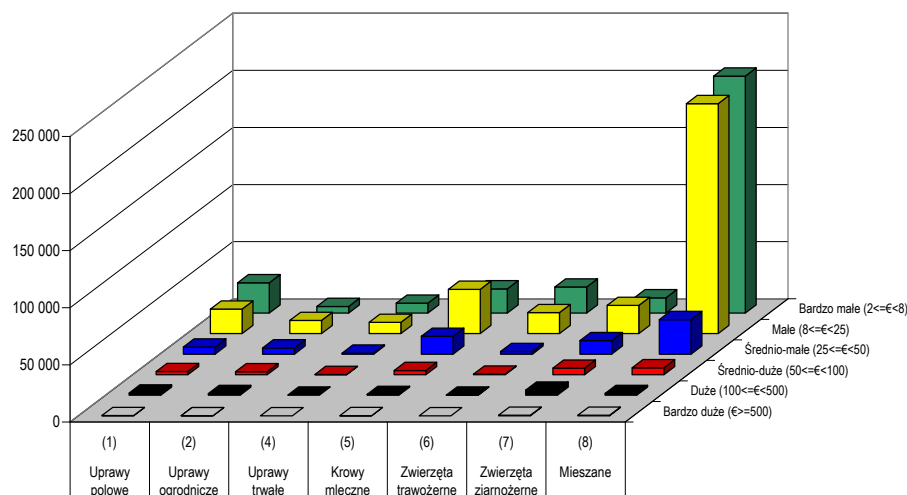
Wielkość ekonomiczna gospodarstwa reprezentującego w 2012 r. region Małopolska i Pogórze wyniosła 11250,9 euro SO. Na taką wielkość miał wpływ zdecydowanie asymetryczny, silnie prawoskośny rozkład liczby gospodarstw.

2.2. Pole obserwacji Polskiego FADN

Podobnie jak w regionie Małopolska i Pogórze, zdecydowana większość gospodarstw rolnych z pola obserwacji Polskiego FADN (60,6%), należała do typu gospodarstw mieszanych.

Wielkość ekonomiczna gospodarstwa reprezentującego w 2012 r. pola obserwacji Polskiego FADN wyniosła nieco ponad 19 tys. SO. To oznacza, że wielkość średniego gospodarstwa w regionie Małopolska i Pogórze była znacząco mniejsza i stanowiła zaledwie 58,9% wielkości średniego gospodarstwa w Polsce.

Wykres 2 Rozkład liczebności gospodarstw rolnych według typów rolniczych oraz klas wielkości ekonomicznej w polu obserwacji Polskiego FADN

3. Analiza wyników standardowych

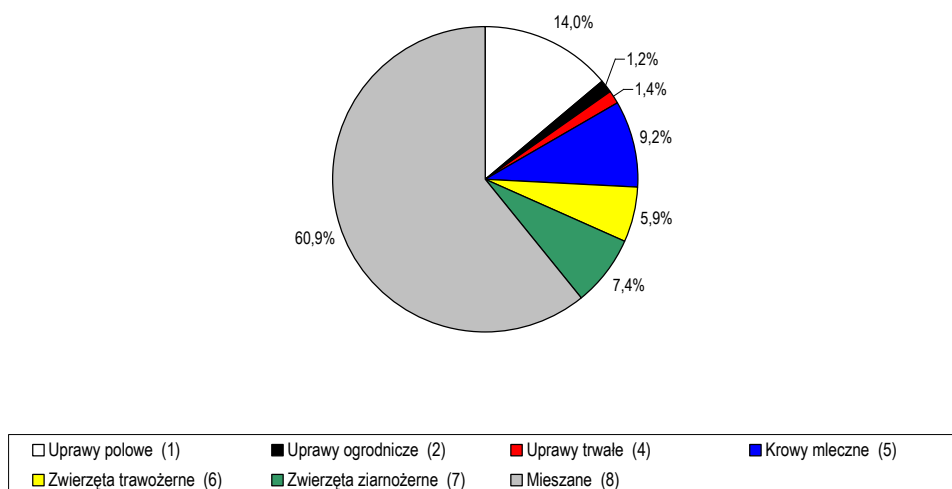
Analizę wyników standardowych podzielono na dwie części: w pierwszej zaprezentowano strukturę zasobów oraz strukturę standardowej produkcji, natomiast w drugiej przeanalizowano wybrane parametry wynikowe. Analizę wykonano dla grup gospodarstw utworzonych według typów rolniczych oraz klas wielkości ekonomicznej.

3.1. Wyniki standardowe według typów rolniczych

3.1.1. Potencjał produkcyjny gospodarstw rolnych według typów rolniczych

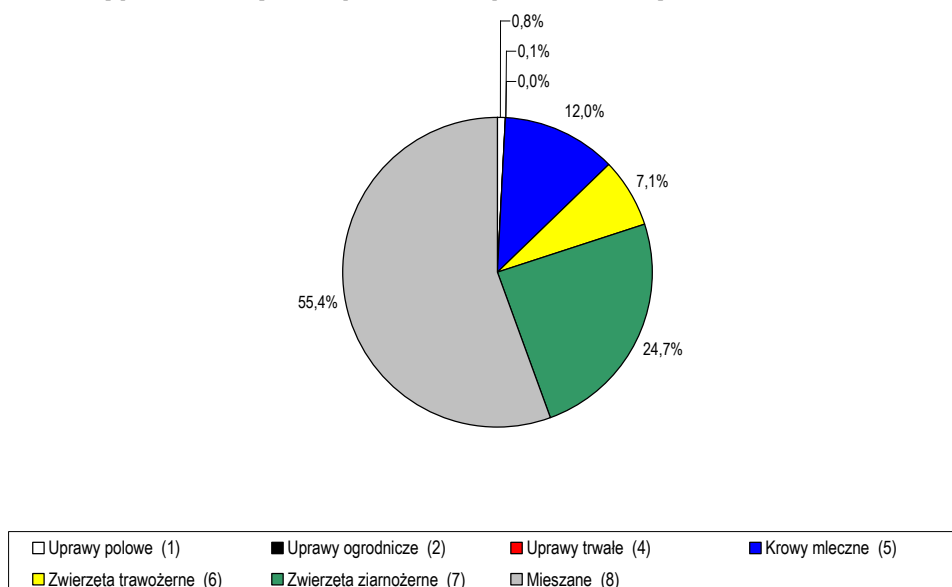
Wykres 3 pokazuje, że największy obszar użytków rolnych w polu obserwacji posiadały gospodarstwa mieszane oraz gospodarstwa specjalizujące się w uprawach polowych (odpowiednio 60,9% i 14,0%), a najmniejszy gospodarstwa specjalizujące się w uprawach ogrodniczych (1,2%).

Wykres 3 Zasoby ziemi w gospodarstwach rolnych w polu obserwacji regionu Małopolska i Pogórze według typów rolniczych

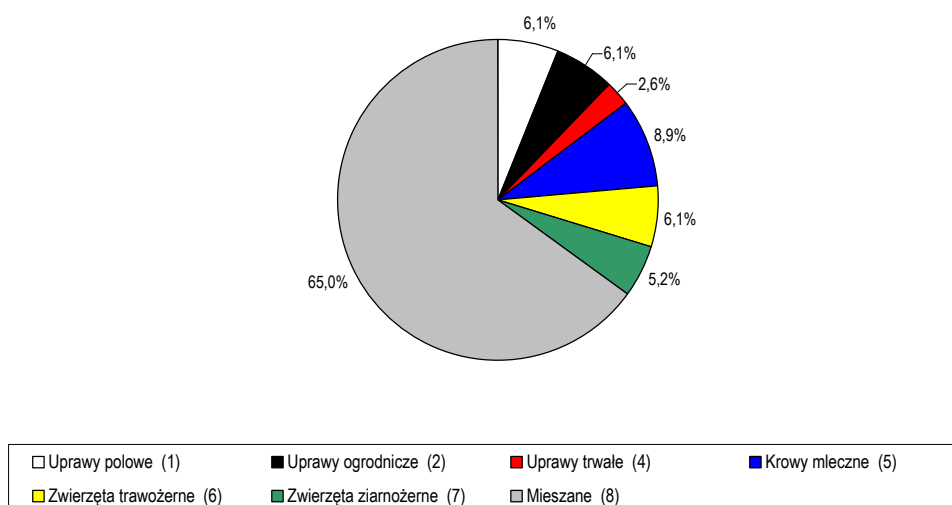
Rozkład liczby zwierząt (w przeliczeniu na sztuki przeliczeniowe (LU)), zobrazowany przez Wykres 4 wskazuje, że 55,4% pogłównia zwierząt utrzymywane było w gospodarstwach mieszanych. Natomiast gospodarstwa specjalizujące się w uprawach trwałych i w uprawach ogrodniczych miały zaledwie śladowy udział w posiadaniu pogłównia zwierząt.

Wykres 4 Pogłowie zwierząt w polu obserwacji regionu Małopolska i Pogórze według typów rolniczych (w jednostkach przeliczeniowych LU)

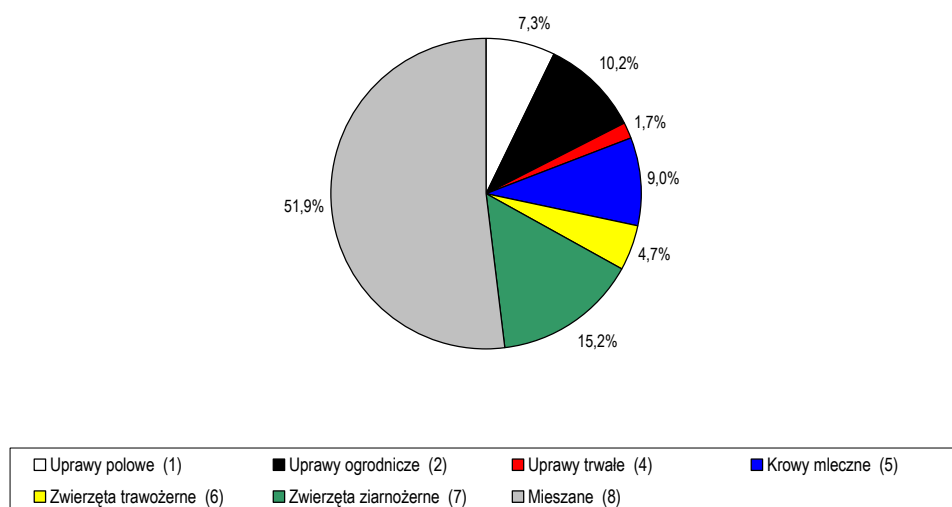
Także gospodarstwa mieszane zaabsorbowały do swojej działalności operacyjnej dominującą część (65%) zasobów pracy, wyrażonych liczbą osób pełnozatrudnionych. Wykres 5 pokazuje, że poszczególne grupy gospodarstw specjalistycznych zaangażowały istotnie mniej nakładów pracy (od 2,7% do 9,8%), co powodowane jest wyraźną przewagą udziału gospodarstw mieszanych w badanej populacji. Najmniej pracy (2,6%) wydatkowano w grupie gospodarstw specjalizujących się w uprawach trwałych.

Wykres 5 Nakłady pracy w polu obserwacji regionu Małopolska i Pogórze według typów rolniczych (w osobach przeliczeniowych AWU)

Z rozkładu gospodarstw wynika, że największy udział w tworzeniu Standardowej Produkcji (SO) w towarowym sektorze rolnictwa miały trzy typy rolnicze (patrz: Wykres 6). Były to gospodarstwa mieszane, gospodarstwa specjalizujące się w chowie zwierząt ziarnożernych oraz specjalizujące się w uprawach ogrodniczych, których udział wyniósł odpowiednio 52,0%, 14,8% i 10,2%. Najmniejszym udziałem w tworzeniu SO charakteryzowały się gospodarstwa wyspecjalizowane w uprawach trwałych (1,7%).

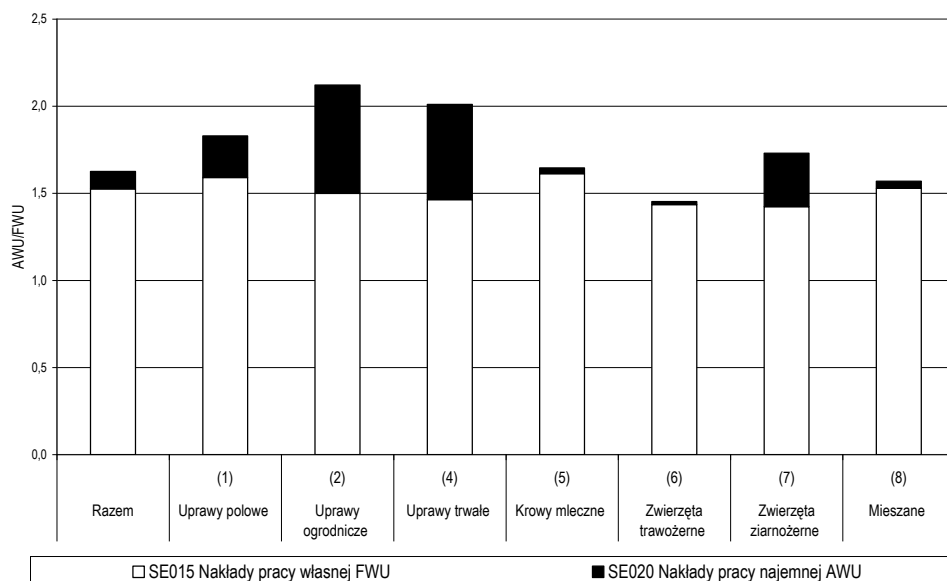
Wykres 6 Wartość Standardowej Produkcji dla pola obserwacji regionu Małopolska i Pogórze według typów rolniczych

3.1.2. Wyniki działalności gospodarstw rolnych według typów rolniczych

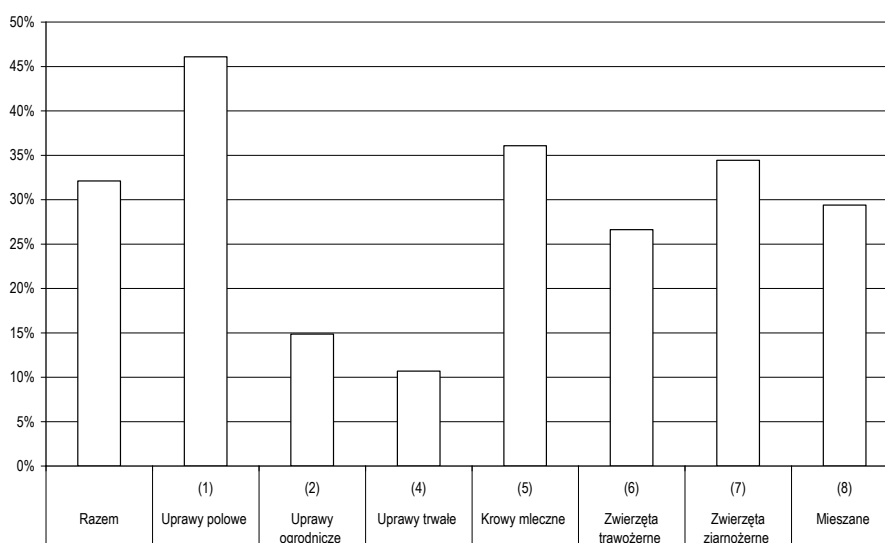
Poziom całkowitych nakładów pracy ponoszonych dla działalności operacyjnej gospodarstwa rolnego odróżniał gospodarstwa różniące się ukierunkowaniem produkcyjnym. W gospodarstwach specjalizujących się w uprawach ogrodniczych, uprawach trwałych poniesione zostały największe nakłady pracy. Ich bazą była praca własna, jednakże z dużym udziałem pracy najemnej. W pozostałych typach gospodarstw udział pracy najemnej był mniejszy, a nakłady pracy własnej kształtowały się na poziomie 1,5 FWU (jednostek przeliczeniowych pracy członków rodziny). Gospodarstwa specjalizujące się w chowie zwierząt trawożernych charakteryzowały się najmniejszą absorpcją pracy i najmniejszym udziałem pracy najemnej (patrz: Wykres 7).

Wykres 7 Wielkość i struktura nakładów pracy w przeliczeniu na gospodarstwo według typów rolniczych

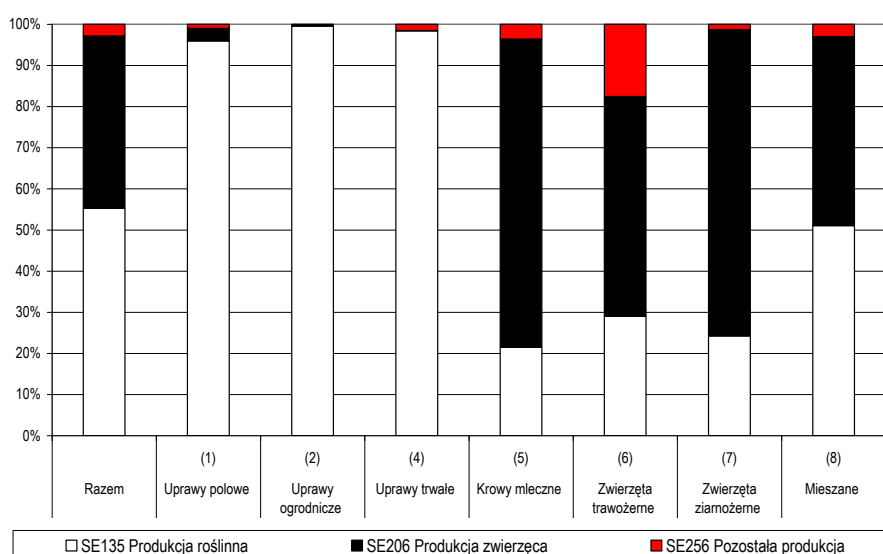
W zasobach ziemi posiadanej przez gospodarstwa reprezentujące wszystkie typy rolnicze znajdowała się ziemia dodzierżawiana. Spośród analizowanych typów gospodarstw najwięcej ziemi dodzierżawiały gospodarstwa specjalizujące się w uprawach polowych (46,1%), a najmniej (10,7%) gospodarstwa specjalizujące się w uprawach trwałych. Stan ten wiąże się z technologią produkcji: w gospodarstwach specjalizujących się uprawach polowych czynnikiem wytwórczym znajdującym się w minimum jest ziemia, a w gospodarstwach specjalizujących się w uprawach trwałych – w sadach i plantacjach wymagane są raczej kosztowne inwestycje o wieloletnim okresie użytkowania, co przesądza o lokowaniu ich na ziemi własnej (patrz: Wykres 8).

Wykres 8 Udział dodzierżawionych użytków rolnych w całkowitej powierzchni użytków rolnych gospodarstwa według typów rolniczych

Gospodarstwa specjalizujące się w uprawach ogrodnich i w uprawach trwałych praktycznie całą wartość produkcji zrealizowały poprzez produkcję roślinną. Natomiast w trzech typach specjalizujących się w chowie zwierząt, udział produkcji roślinnej wyniósł od 21,5% do 29,0%. Relatywnie wysokie wskaźniki udziału produkcji roślinnej w produkcji gospodarstw specjalizujących się w produkcji zwierzęcej wynikają z przyjętej metody rachunku produkcji gospodarstwa rolnego. W rachunku tym produkty potencjalnie towarowe podlegające zużyciu produkcyjnemu (na pasze, nasiona) doliczane są do obu stron rachunku – produkcji i kosztów. W związku z tym, im wyższy jest poziom samozaopatrzenia produkcyjnego w gospodarstwie tym większa jest wartość jego produkcji. Udział pozostałej produkcji⁶ był niewielki we wszystkich obserwowanych typach rolniczych i stanowił margines produkcji ogółem (patrz: Wykres 9).

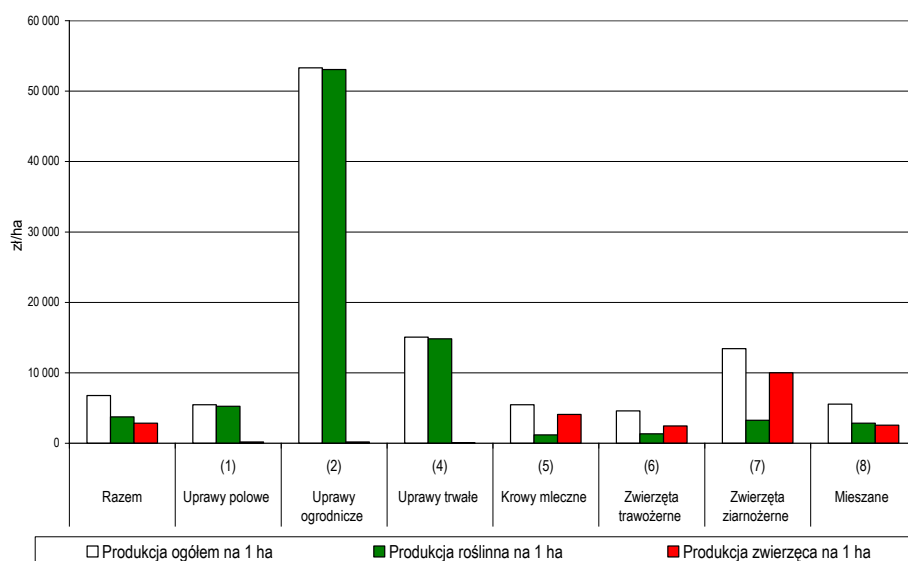
Wykres 9   **Struktura produkcji ogółem według typów rolniczych**

Wśród analizowanych siedmiu typów rolniczych, szczególnie wysoką produktywnością ziemi (53 296 zł/ha) charakteryzowały się gospodarstwa specjalizujące się w uprawach ogrodnich (patrz: Wykres 10). Wynika to z faktu, że produkcja w tym typie gospodarstw wytwarzana była pod osłonami w więcej niż jednym cyklu produkcji i intensywnie wykorzystywane były zasoby posiadanej ziemi. Kolejne miejsce pod względem produktywności ziemi zajęły gospodarstwa specjalizujące się w uprawach trwałych oraz nastawione na chów zwierząt ziarnożernych. Najniższą produktywnością ziemi (4 583 zł/ha) charakteryzowały się gospodarstwa specjalizujące się w chowie zwierząt trawożernych, których produkcja realizowana jest z wykorzystaniem pasz objętościowych.

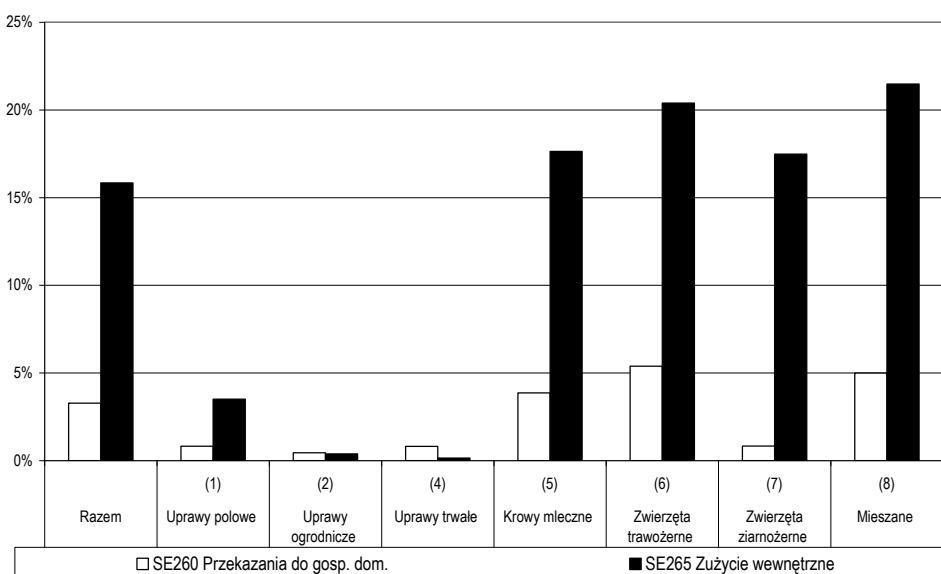
⁶ Do pozostałej produkcji (SE256) zaliczamy: czynsz za wydzierżawioną ziemię w stanie gotowym do siewu, przychody z okazjonalnego przekazania powierzchni paszowej, produkty z lasu, świadczenie usług, wynajem sprzętu, odsetki od aktywów obrotowych niezbędnych do bieżącego funkcjonowania gospodarstwa rolnego, przychody z agroturystyki, przychody dotyczące wcześniejszych lat obrachunkowych, pozostałe produkty i przychody.

Wykres 10 Produkcja na 1 ha użytków rolnych w gospodarstwach rolnych według typów rolniczych

W gospodarstwach specjalizujących się w uprawach trwałych i specjalizujących się w uprawach ogrodniczych (patrz: Wykres 11) odnotowano najniższe wskaźniki udziału zużycia wewnętrznego (0,1% i 0,4%) (odzwierciedlające stopień wykorzystania własnych produktów w dalszej produkcji gospodarstwa rolnego tzw. samozaopatrzenia produkcyjnego). To oznacza, że te typy gospodarstw realizują produkcję z użyciem materiałów z zakupu, a samozaopatrzenie produkcyjne występuje w śladowym wymiarze. Poziom przekazania produktów gospodarstwa rolnego do gospodarstwa domowego nie stanowił znaczącego rozmiaru zrealizowanej produkcji. Wskaźnik wartości przekazania do gospodarstwa domowego w odniesieniu do wartości zrealizowanej produkcji zawierał się w granicach od 0,5% (gospodarstwa ogrodnicze) do 5,4% (gospodarstwa specjalizujące się w chowie zwierząt trawożernych).

Wykres 11 Udział przekazania produktów do gospodarstwa domowego oraz zużycia wewnętrznego w produkcji ogólnem według typów rolniczych

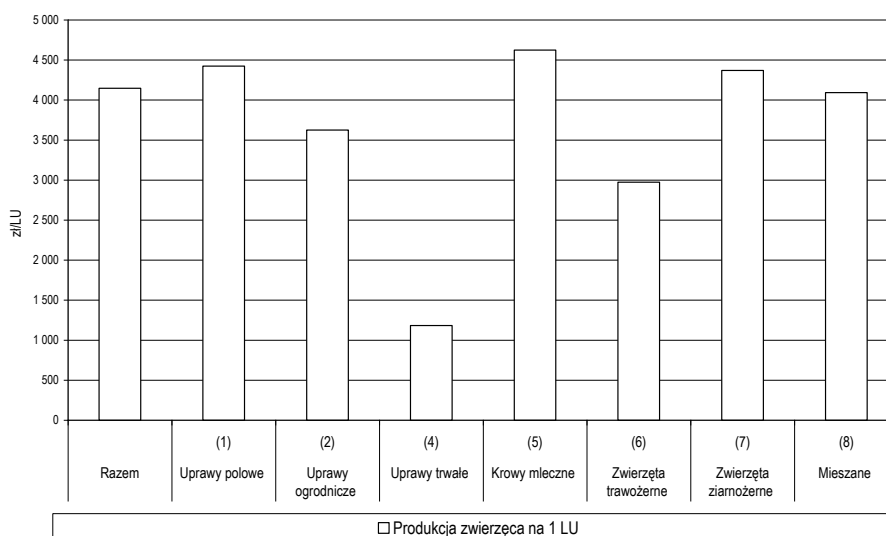

Niski wskaźnik przekazania z gospodarstw specjalizujących się w uprawach ogrodniczych, w uprawach trwałych, w uprawach polowych i gospodarstwach specjalizujących się w chowie zwierząt ziarnożernych wynika to z ograniczonych możliwości przekazania bardzo wąskiego asortymentu produktów tych gospodarstw. Wskaźniki przekazania do gospodarstwa domowego były relatywnie wysokie w gospodarstwach specjalizujących się w chowie zwierząt trawożernych, krów mlecznych oraz w gospodarstwach mieszanych.

Biorąc pod uwagę łączną wartość transakcji nierynkowych (zużycia wewnętrznego oraz przekazania produktów rolnych do gospodarstwa domowego) możemy mówić o dominacji w tych typach produkcyjnych modelu gospodarstwa tradycyjnego, charakteryzującego się organiczną strukturą i zarządzaniem.

Wartość zrealizowanej produkcji zwierzęcej przypadająca na jedną sztukę przeliczeniową zwierząt (1 LU) ma związek ze specyfiką poszczególnych typów rolniczych (Wykres 12). Wśród gospodarstw z dużym udziałem produkcji zwierzęcej (typy 5 - 8), najwyższą produktywnością charakteryzowały się gospodarstwa wyspecjalizowane w chowie krów mlecznych (4 623 zł/LU), a najniższą w chowie zwierząt trawożernych (2 974 zł/LU). Zróżnicowanie produktywności zwierząt w gospodarstwach wyspecjalizowanych w produkcji roślinnej (typy 1, 2 i 4), ma charakter przypadkowy ze względu na mało liczne pogłowie zwierząt.

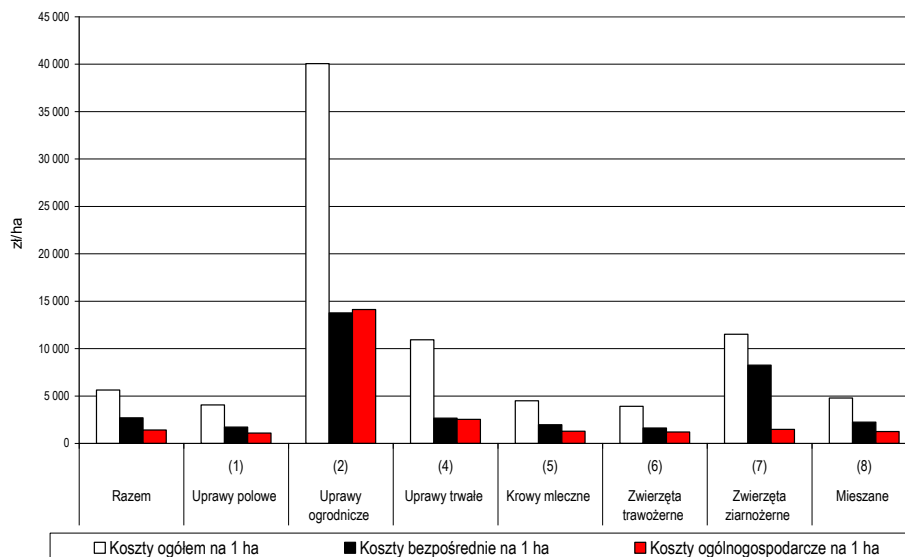
Wykres 12 Produkcja zwierzęca na 1 LU według typów rolniczych

Z produktywnością ziemi koresponduje intensywność produkcji mierzona wartością kosztów w przeliczeniu na 1 ha użytków rolnych (patrz: Wykres 13). Poziom kosztów produkcji w gospodarstwach specjalizujących się w uprawach ogrodniczych był wielokrotnie wyższy w porównaniu z gospodarstwami z innych typów (9,9-krotnie wyższy niż w gospodarstwach specjalizujących się w uprawach polowych). Wysoka intensywność produkcji w gospodarstwach ogrodniczych oraz wyższa od przeciętnych w gospodarstwach nastawionych na chów zwierząt ziarnożernych wynika z tego, że ten rodzaj produkcji nie jest ściśle powiązany z obszarem ziemi

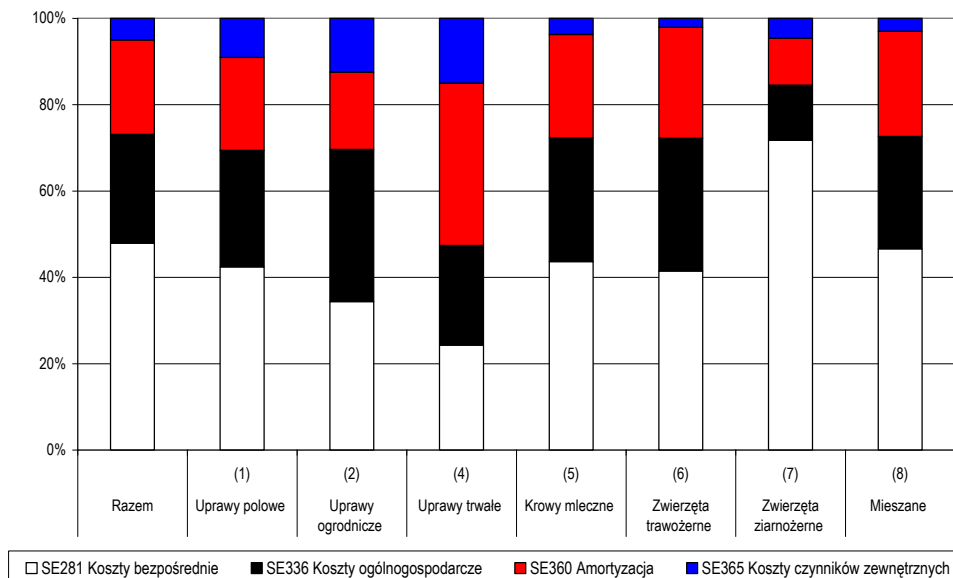
i warunkami środowiskowymi. Najniższe koszty przypadające na 1 ha użytków rolnych (3 911 zł) poniosły gospodarstwa specjalizujące się w chowie zwierząt trawożernych.

Wykres 13 Koszty produkcji na 1 ha użytków rolnych w gospodarstwach rolnych według typów rolniczych

Koszty amortyzacji miały najwyższy, wynoszący 37,6% udział w kosztach gospodarstw specjalizujących się w uprawach trwałych. W tym typie gospodarstw odnotowano także najwyższy udział kosztów czynników zewnętrznych (15%), wśród których 84% stanowiły wynagrodzenia (patrz: Wykres 14).

Wykres 14 Struktura kosztów ogółem według typów rolniczych

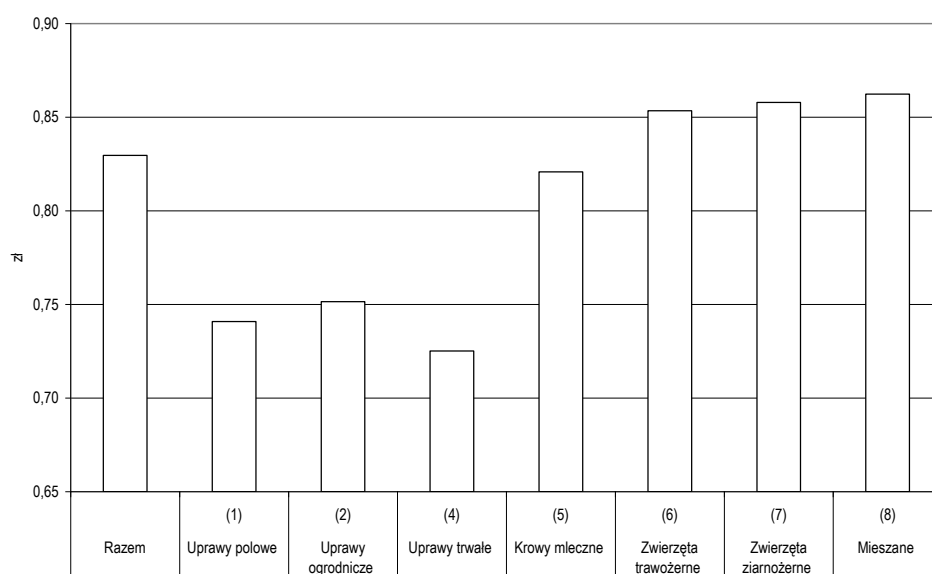

W gospodarstwach specjalizujących się w chowie zwierząt ziarnożernych zauważalny jest wśród analizowanych siedmiu typów gospodarstw najwyższy udział kosztów bezpośrednich w kosztach ogółem (71,8%). Jest on spowodowany technologią produkcji, charakteryzującą się żywieniem paszami treściwymi wysokiej jakości. Z kolei najwyższy udział kosztów

ogólnogospodarczych (35,2%) odnotowano w kosztach produkcji gospodarstw specjalizujących się w uprawach ogrodnich. Powodem tego był wysoki koszt nośników energii, stanowiących w tej grupie kosztów 76,7%.

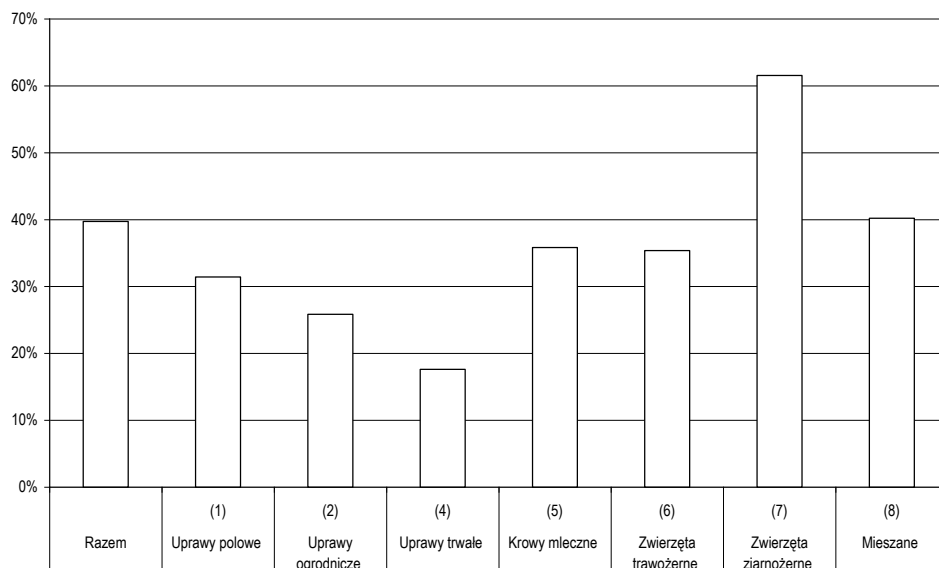
Efektywność produkcji liczona na podstawie wartości obliczanej według cen rynkowych, wyrażana jest za pomocą wskaźnika kosztu wytworzenia 1 zł produkcji ogółem (patrz: Wykres 15). W 2012 roku najniższą efektywnością charakteryzowały się gospodarstwa specjalizujące się w chowie zwierząt ziarnożernych i gospodarstwa mieszane. W tych gospodarstwach wskaźnik efektywności produkcji wyniósł 0,86. Najkorzystniejszą relację kosztów do produkcji osiągnęły gospodarstwa wyspecjalizowane w uprawach trwałych, w których koszt wytworzenia 1 zł produkcji wyniósł 0,73 zł.

Wykres 15 Koszt wytworzenia 1 zł produkcji ogółem według typów rolniczych

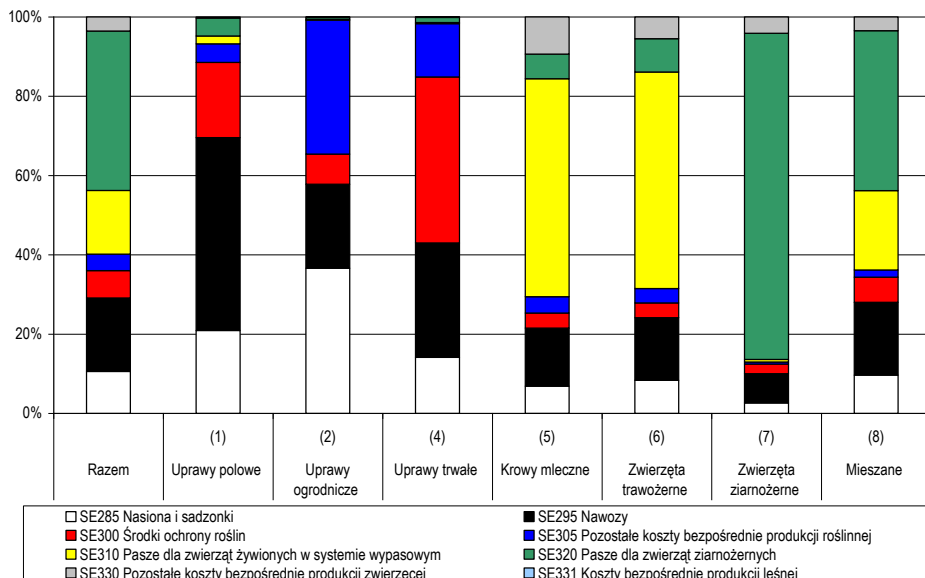
Koszty bezpośrednie w gospodarstwach specjalizujących się w chowie zwierząt ziarnożernych stanowiły ponad 60% wartości produkcji (61,6%). W pozostałych typach rolniczych koszty te kształtowały się na poziomie od 26% do 40% produkcji ogółem, z wyjątkiem gospodarstw specjalizujących się w uprawach trwałych – 17,6% (patrz: Wykres 16 i Wykres 17).

Wykres 16 Relacja kosztów bezpośrednich do produkcji ogółem według typów rolniczych

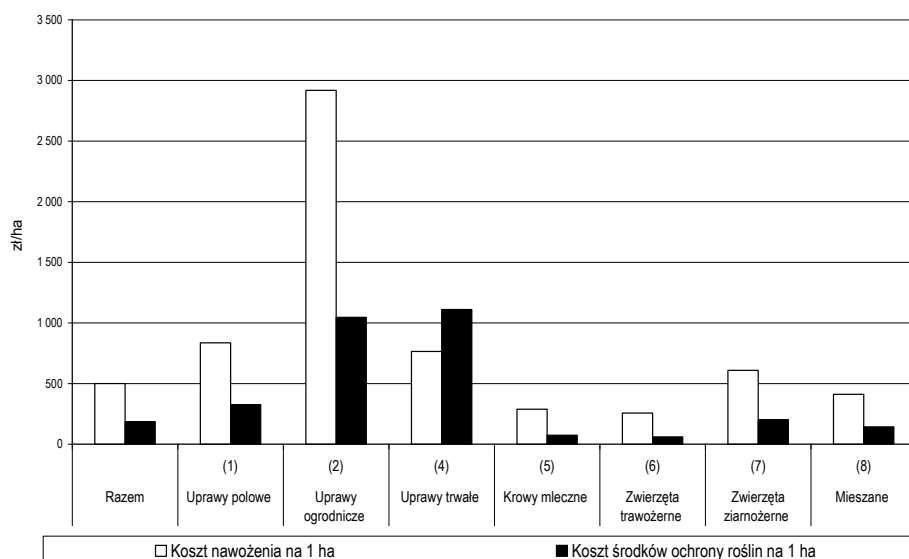
W zależności od ukierunkowania produkcyjnego gospodarstw różna była struktura rodzajowa kosztów bezpośrednich. W gospodarstwach ukierunkowanych na produkcję roślinną dominującymi były koszty nawozów i środków ochrony roślin. Z kolei w gospodarstwach ukierunkowanych na produkcję zwierzęcą, podstawowy udział w kosztach bezpośrednich miały pasze (61,2% - 82,9%).

Wykres 17 Struktura kosztów bezpośrednich według typów rolniczych

Poszczególne typy rolnicze gospodarstw znacznie różniły się poziomem nawożenia i zużycia środków ochrony roślin przypadającego na 1 ha użytków rolnych (patrz: Wykres 18). Najwyższy koszt nawozów odnotowano w gospodarstwach specjalizujących się w uprawach ogrodnich (2 118 zł/ha), a środków ochrony roślin w gospodarstwach specjalizujących się w uprawach trwałych (1 110 zł/ha).

Wykres 18 Koszty nawożenia i środków ochrony roślin na 1 ha użytków rolnych w gospodarstwach rolnych według typów rolniczych

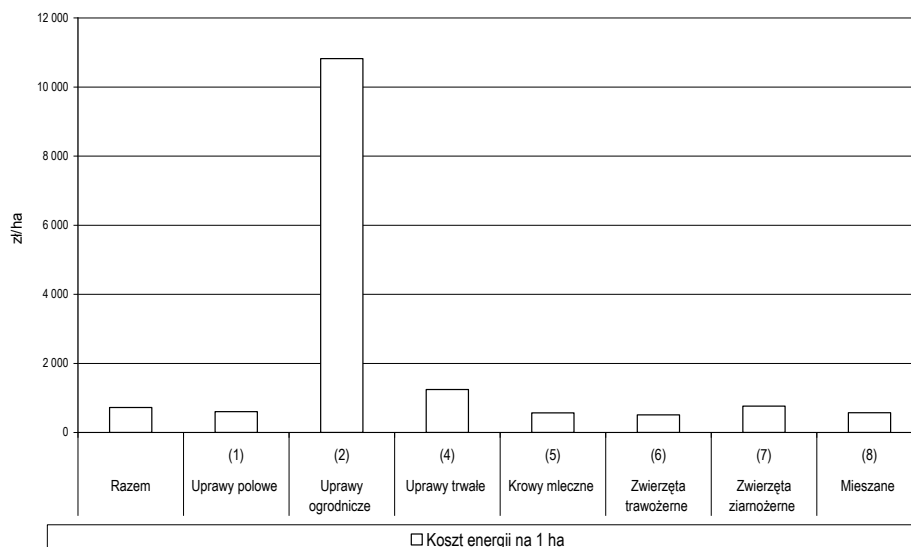
Koszty nawożenia mineralnego w przeliczeniu na 1 ha użytków rolnych w gospodarstwach ogrodnich były wielokrotnie wyższe niż przeciętnie w całej zbiorowości gospodarstw. Wyższym poziomem kosztów nawożenia charakteryzowały się także gospodarstwa nastawione na uprawy trwałe oraz uprawy polowe. Najniższe koszty nawożenia mineralnego ponoszone były w gospodarstwach nastawionych na produkcję zwierzęcą, zwłaszcza utrzymujących bydło.

Najwyższy poziom kosztów środków ochrony roślin zaobserwowano w gospodarstwach nastawionych na uprawy trwałe oraz uprawy ogrodnicze. Specyfiką gospodarstw wyspecjalizowanych w uprawach trwałych jest to, że poziom kosztów środków ochrony roślin znacznie przewyższa poziom kosztów nawożenia mineralnego.

Podobnie jak w przypadku kosztów nawożenia, także koszty środków ochrony roślin w przeliczeniu na 1 ha użytków rolnych najniższe były w gospodarstwach utrzymujących zwierzęta, a zwłaszcza bydło. To niewątpliwie wynika z większego udziału powierzchni paszowej w strukturze użytków rolnych i bardziej ekstensywnej produkcji upraw nietowarowych.

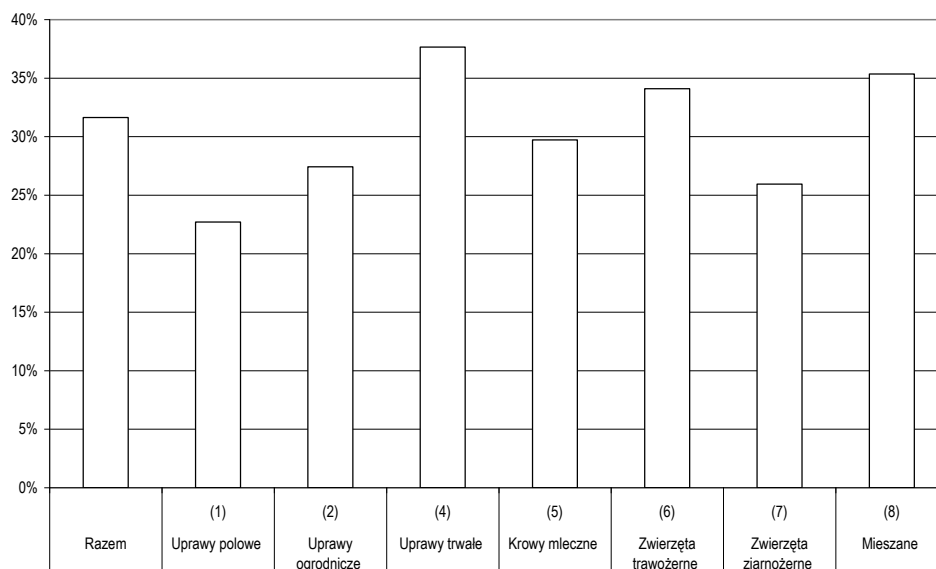
Najwyższy koszt nośników energii (energii elektrycznej i paliw) przypadających na jednostkę powierzchni odnotowano w gospodarstwach specjalizujących się w uprawach ogrodnich. Koszty te wyniosły 10 820 zł na 1 ha użytków rolnych, podczas gdy w średnim gospodarstwie z pola obserwacji 720 zł.

Wykres 19 Koszty energii elektrycznej i paliw na 1 ha użytków rolnych w gospodarstwach rolnych według typów rolniczych

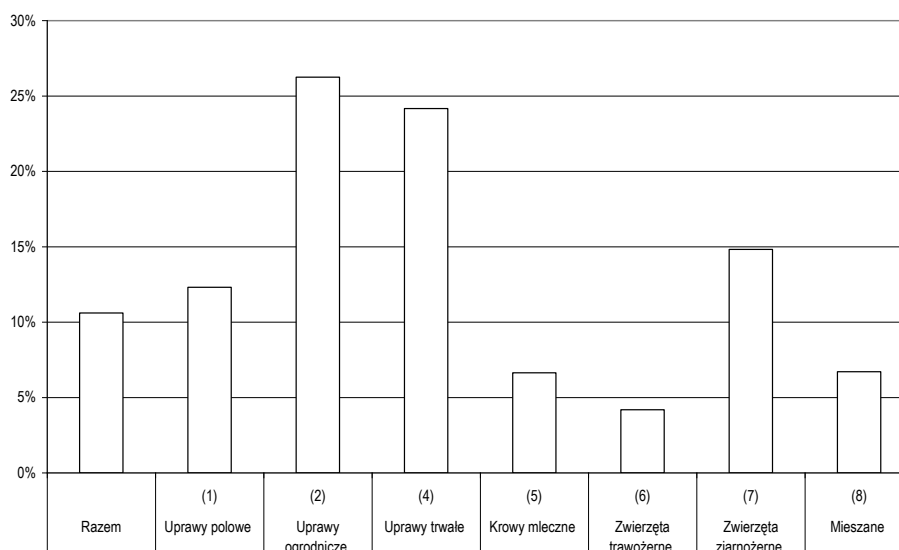
Najwyższy udział kosztów amortyzacji, przekraczający 30% udział w wartości dodanej brutto odnotowano w trzech typach gospodarstw: specjalizujących się w uprawach trwałych (38%) i po 37% w gospodarstwach specjalizujących się w chowie zwierząt trawożernych oraz w gospodarstwach mieszanych. Z kolei w gospodarstwach wyspecjalizowanych w uprawach polowych, krowach mlecznych i zwierzętach ziarnożernych udział ten był wyraźnie poniżej średniego w całym zbiorze gospodarstw (patrz: Wykres 20).

Wykres 20 Udział amortyzacji w wartości dodanej brutto według typów rolniczych

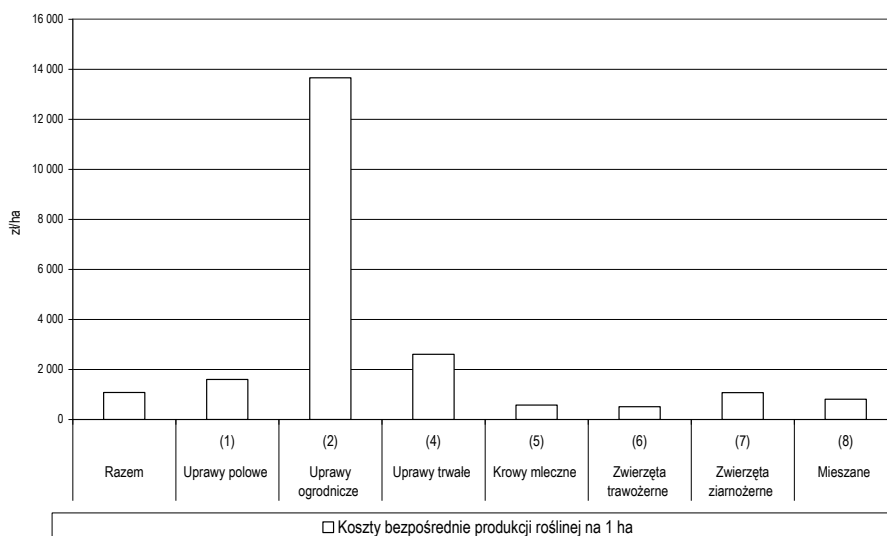
Ostatnią grupą kosztów, tzw. właścicielskich, są koszty zewnętrznych czynników produkcji. Odzwierciedlają one roczne koszty użycia obcych czynników wytwórczych w działalności gospodarstwa rolnego. Należy zwrócić uwagę na fakt, że najwyższy udział kosztów czynników zewnętrznych w wartości dodanej netto, czyli nadwyżki ekonomicznej zrealizowanej przez wszystkie zaangażowane czynniki wytwórcze bez względu na ich status własnościowy, miały gospodarstwa specjalizujące się w uprawach ogrodniczych (26%) oraz specjalizujące się w uprawach trwałych (24%). Ten relatywnie wysoki udział ma związek ze stosunkowo wysokimi opłatami gospodarstw specjalizujących się w uprawach ogrodniczych i trwałych za użycie obcej siły roboczej oraz za korzystanie z obcego kapitału (zaciągniętych kredytów) (patrz: Wykres 21). Najniższy udział tej grupy kosztów w wartości dodanej netto (4%) odnotowano w gospodarstwach specjalizujących się w chowie bydła mlecznego.

Wykres 21   **Udział kosztów czynników zewnętrznych w wartości dodanej netto według typów rolniczych**

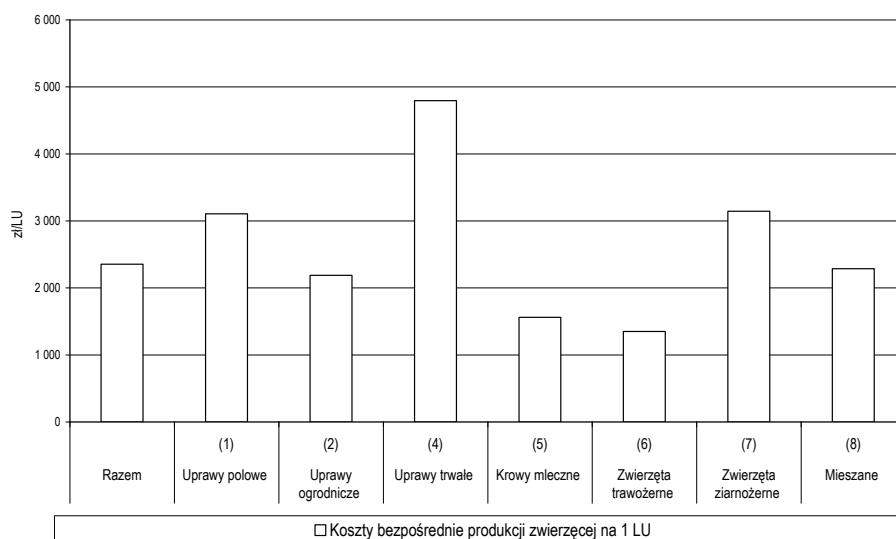
Wartość kosztów bezpośrednich produkcji roślinnej przypadających na 1 ha użytków rolnych w gospodarstwach specjalizujących się w uprawach ogrodniczych była największą w porównaniu z pozostałymi analizowanymi typami rolniczymi i wyniosła 13 660 zł/ha. Ta wartość wielokrotnie przewyższyła poziom tych kosztów w pozostałych typach gospodarstw (patrz: Wykres 22). Ich wysoki poziom wynikał z intensywnego charakteru produkcji realizowanej w istotnej części pod osłonami. W pozostałych typach poziom tych kosztów zawierał się w granicach od 511 zł/ha - w gospodarstwach wyspecjalizowanych w chowie zwierząt trawożernych do 2 606 zł/ha - w gospodarstwach specjalizujących się w uprawach trwałych.

Wykres 22 Koszty bezpośrednie produkcji roślinnej na 1 ha według typów rolniczych

Poziom kosztów bezpośrednich produkcji zwierzęcej w przeliczeniu na 1 LU zdeteminowany był gatunkiem zwierząt określających dany typ rolniczy (Wykres 23).

Wykres 23 Koszty bezpośrednie produkcji zwierzęcej na 1 LU według typów rolniczych

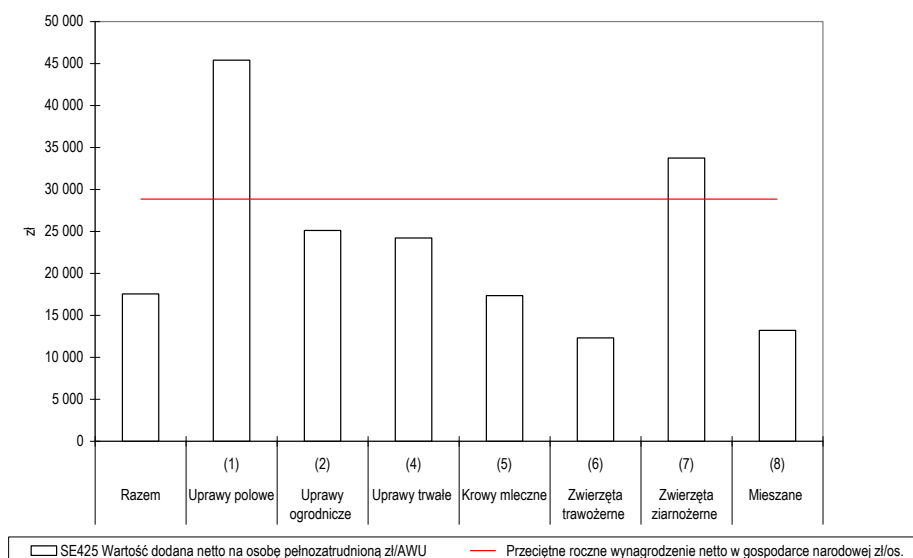
Najniższą kosztocłonnością w tym ujęciu charakteryzowały się gospodarstwa wyspecjalizowane w chowie zwierząt trawożernych (około 1,2 tys. zł/LU), a najwyższą gospodarstwa utrzymujące zwierzęta ziarnożerne (ponad 2,8 tys. zł/LU). Relatywnie wysoki poziom tych kosztów w gospodarstwach specjalizujących się w uprawach polowych i w uprawach trwałych wynika z niskiej efektywności produkcji zwierzęcej w tych gospodarstwach. Tylko w dwóch typach rolniczych zrealizowana wartość dodana netto przypadająca na osobę pełnozatrudnioną przewyższyła średnie roczne wynagrodzenie netto w gospodarce narodowej⁷:

⁷ Wartość dodana netto jest nadwyżką stanowiącą opłatę za zaangażowanie czynników wytwórczych bez względu na to kto jest ich właścicielem. Dochód z rodzinnego gospodarstwa rolnego stanowi opłatę za zaangażowanie do działalności gospodarstwa rolnego czynników wytwórczych stanowiących własność rodziny rolniczej. Przeciętne roczne wynagrodzenie netto w gospodarce narodowej = 28 854 zł w 2012 r. Szacunek własny, na podstawie danych GUS.

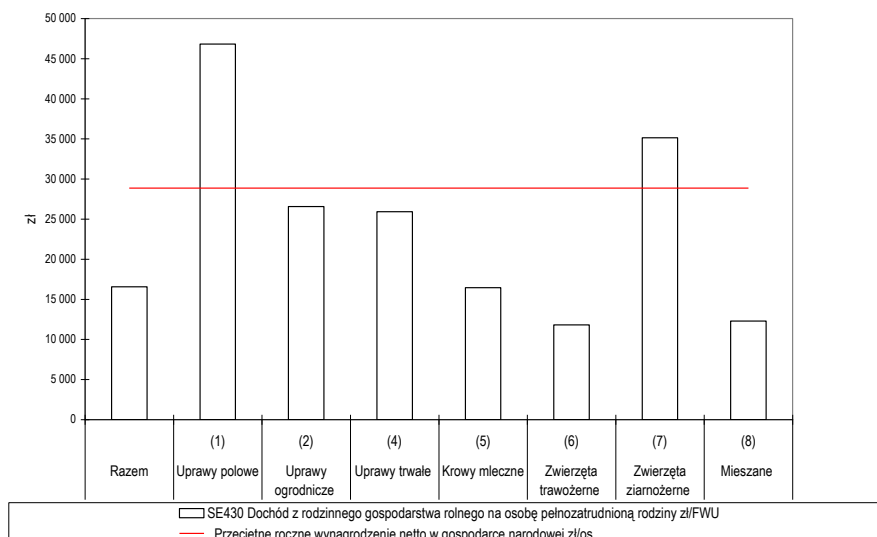
w gospodarstwach specjalizujących się w uprawach polowych (45 397 zł) i w gospodarstwach specjalizujących się w chowie zwierząt ziarnożernych (33 742 zł). W pozostałych typach ta relacja ukształtowała się mniej korzystnie. Najmniejszą wartość dodaną netto przypadającą na osobę pełnozatrudnioną zrealizowały gospodarstwa specjalizujące się w chowie zwierząt trawożernych (12 316 zł) i gospodarstwa mieszane (13 213 zł) (patrz: Wykres 24).

Wykres 24 Wartość dodana netto na osobę pełnozatrudnioną w porównaniu z przeciętnym rocznym wynagrodzeniem netto w gospodarce narodowej według typów rolniczych

Analiza zrealizowanego poziomu dochodu z rodzinnego gospodarstwa rolnego (DzRGR) przypadającego na osobę pełnozatrudnioną nieopłaconą wskazuje, że najniższą opłatę za własną pracę rodziny rolniczej dostarczyła działalność gospodarstw specjalizujących się w chowie zwierząt trawożernych (11 819 zł) i gospodarstwa mieszane (12 291 zł) (patrz: Wykres 25).

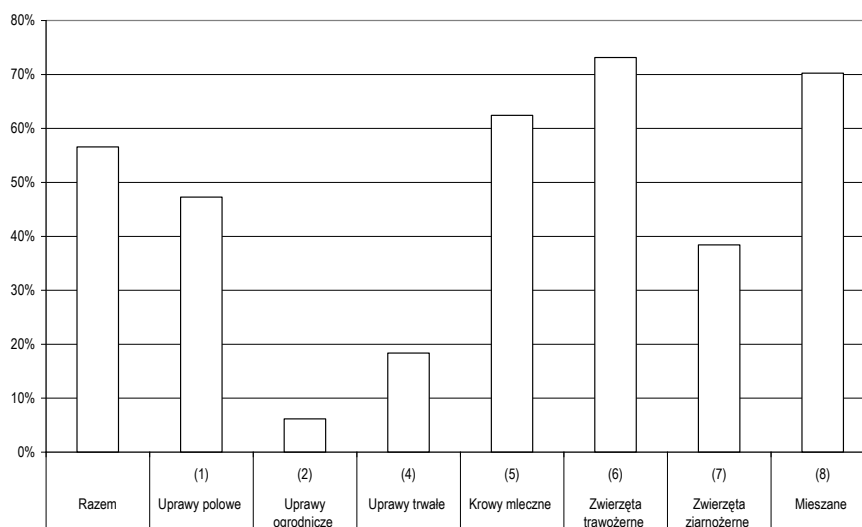
Wykres 25 Dochód z rodzinnego gospodarstwa rolnego na osobę pełnozatrudnioną rodziny w porównaniu z przeciętnym rocznym wynagrodzeniem netto w gospodarce narodowej według typów rolniczych

Po drugiej stronie znalazły się gospodarstwa specjalizujące się w uprawach polowych, które dostarczyły najwyższą kwotę dochodu w przeliczeniu na osobę pełnozatrudnioną (46 823 zł). Wyższy poziom dochodu od przeciętnego rocznego wynagrodzenia netto w gospodarce narodowej dostarczyły także gospodarstwa specjalizujące się w chowie zwierząt ziarnożernych (36 141 zł).

Najwyższy wpływ dopłat do działalności operacyjnej na kształtowanie się wartości zrealizowanego dochodu z rodzinnego gospodarstwa rolnego, odnotowano w gospodarstwach specjalizujących się w chowie zwierząt trawożernych i w gospodarstwach mieszanych. W tych dwóch typach gospodarstw relacja dopłat bezpośrednich do zrealizowanego dochodu z rodzinnego gospodarstwa rolnego wyniosła odpowiednio 73,1% i 70,2%. Także w gospodarstwach specjalizujących się w chowie krów mlecznych wskaźnik relacji był wyższy od 50% (62,4%). Można więc stwierdzić, że w tych trzech typach gospodarstw większą część dochodu zrealizowano dzięki pozyskanym kanałom pozarynkowym dopłat bezpośrednich do działalności operacyjnej. Stan ten wynikał na skutek tego, że te gospodarstwa wypracowały relatywnie niższe dochody liczone według cen rynkowych. Jednocześnie te gospodarstwa posiadały relatywnie duży obszar użytków rolnych objętych jednolitą i uzupełniającą płatnością obszarową, będącymi głównymi składnikami dopłat do działalności operacyjnej (patrz: Wykres 3 i Wykres 26). Najszerszą relacją dopłat bezpośrednich do dochodu z rodzinnego gospodarstwa rolnego charakteryzowały się gospodarstwa specjalizujące się w uprawach ogrodniczych (6,2%), których rozmiar produkcji w małym stopniu wiązał się z zasobami gruntów rolnych. Sytuacja dochodowa tych gospodarstw była w podstawowym stopniu uzależniona od relacji rynkowych i efektywności produkcji.

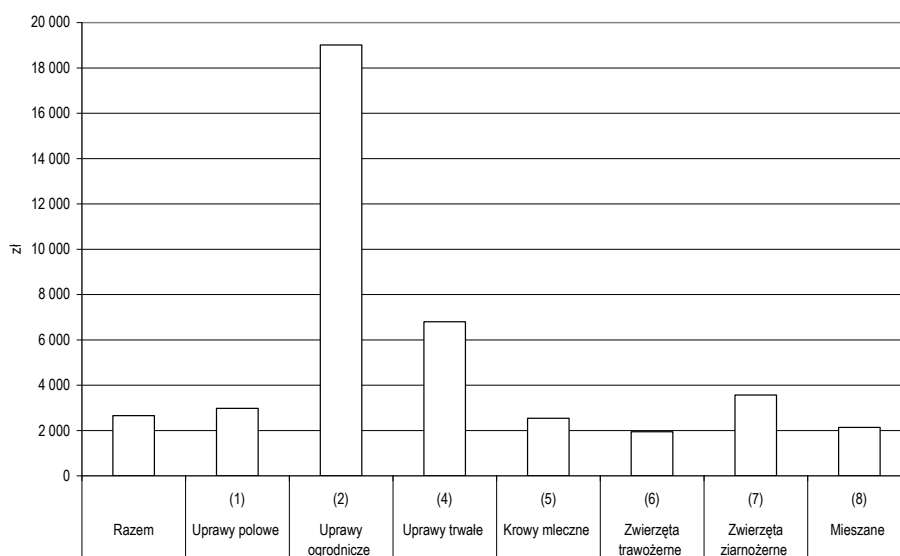
Wykres 26 Relacja dopłat do działalności operacyjnej do dochodu z rodzinnego gospodarstwa rolnego według typów rolniczych

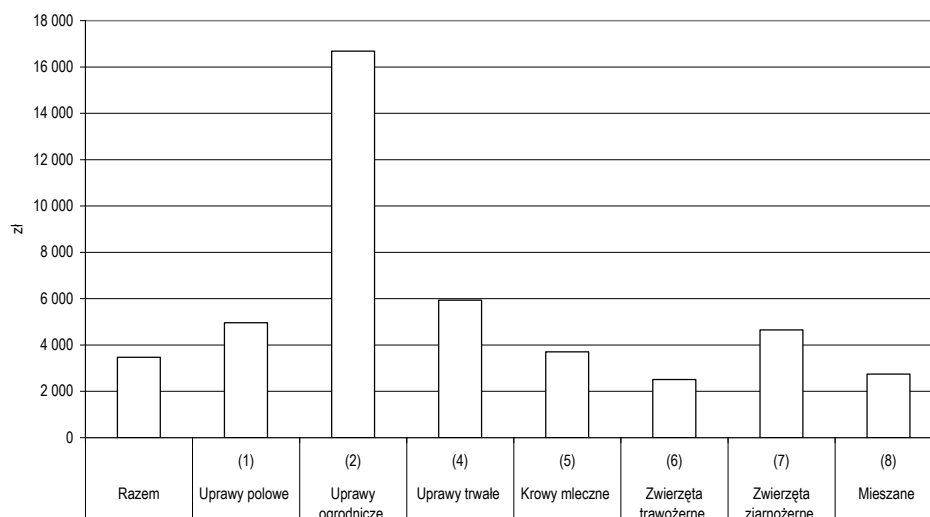
Analiza zrealizowanej wartości dodanej netto z 1 hektara powierzchni użytków rolnych oraz zrealizowanego dochodu z rodzinnego gospodarstwa rolnego z 1 hektara powierzchni własnych użytków rolnych wskazuje, że te wskaźniki były najwyższe w gospodarstwach specjalizujących

się w uprawach ogrodniczych (wynosiły odpowiednio 19 007 zł i 16 684 zł) (patrz: Wykres 27 i Wykres 28). Wynika to z faktu, iż gospodarstwa te zrealizowały relatywnie wysokie dochody z produkcji mało związanej z zasobami ziemi, a powierzchnia użytków rolnych znajdująca się w ich posiadaniu była niewielka. W strukturze własnościowej ziemi posiadanej przez te gospodarstwa należących do tego typu rolniczego dominującą pozycję stanowiła ziemia własna. Najniższe wartości tych wskaźników odnotowano w gospodarstwach specjalizujących się w chowie zwierząt trawożernych (1 943 zł i 2 510 zł) i w gospodarstwach mieszanych (2 135 zł i 2 740 zł).

Wykres 27 Wartość dodana netto na 1 ha powierzchni użytków rolnych według typów rolniczych

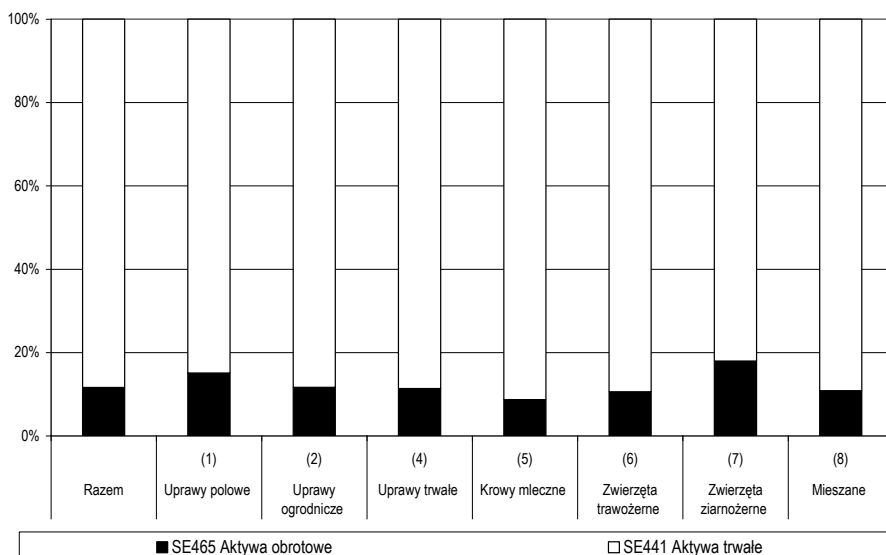
Wykres 28 Dochód z rodzinnego gospodarstwa rolnego na 1 ha powierzchni własnych użytków rolnych według typów rolniczych

Struktura aktywów znajdujących się w posiadaniu gospodarstwa rolnego jest jednym z czynników decydujących o tempie obrotu ulokowanego w nim kapitału. Wysoki udział środków trwałych w aktywach całkowitych znacznie zmniejsza tempo obrotu środków.

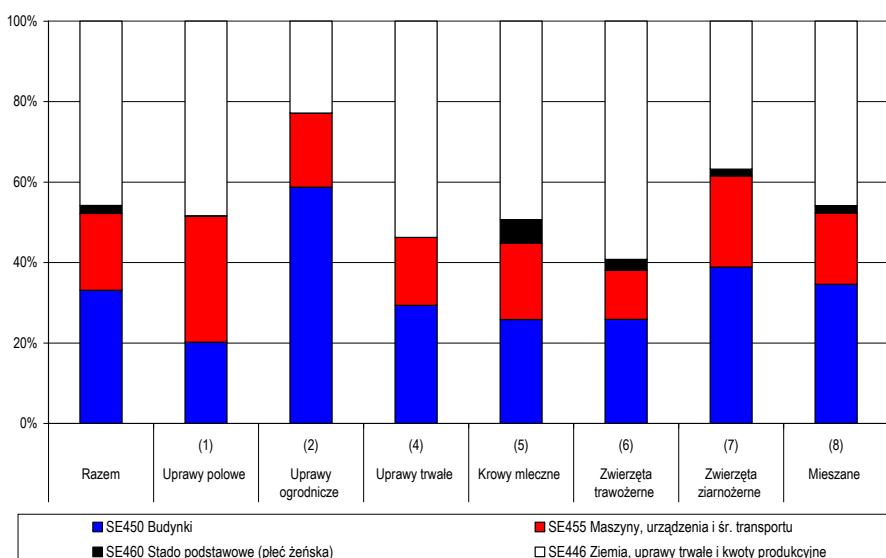
Analizowane typy gospodarstw rolnych charakteryzowały się bardzo wysokim udziałem środków trwałych (około 90%), a różnice pomiędzy poszczególnymi typami rolniczymi były niewielkie. Najwyższy udział środków trwałych obserwowany był w gospodarstwach specjalizujących się w chowie bydła mlecznego (91,3%), a najniższy w gospodarstwach specjalizujących się w chowie zwierząt ziarnożernych (82,0%) (patrz: Wykres 29).

Wykres 29   **Struktura aktywów w gospodarstwach rolnych według typów rolniczych**

W strukturze aktywów trwałych pięciu analizowanych typów rolniczych dominującym składnikiem, przekraczającym 46% udział, była ziemia łącznie z uprawami trwałymi i kwotami produkcyjnymi (patrz: Wykres 30).

Wykres 30   **Struktura aktywów trwałych w gospodarstwach rolnych według typów rolniczych**

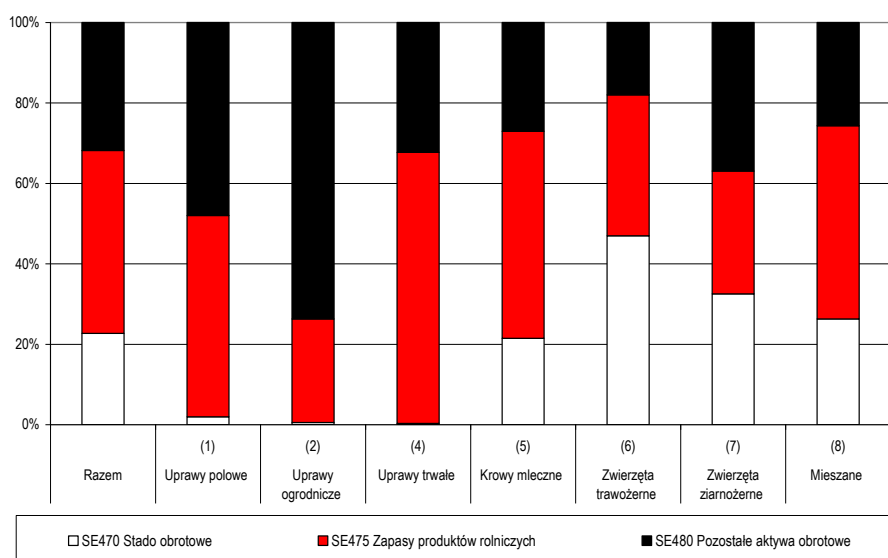

W pozostałych dwóch typach gospodarstw: specjalizujących się w uprawach ogrodniczych oraz specjalizujących się w chowie zwierząt ziarnożernych największy udział (powyżej 39%) w strukturze aktywów trwałych miały środki o charakterze osłonowym: budynki i budowle.

W gospodarstwach specjalizujących się w chowie krów mlecznych, w porównaniu do pozostałych typów gospodarstw utrzymujących zwierzęta, relatywnie duży udział w wartości środków trwałych (powyżej 5%) stanowiły zwierzęta stada podstawowego. Najwyższy udział maszyn, urządzeń i środków transportowych w aktywach trwałych odnotowano w gospodarstwach specjalizujących się w uprawach polowych (31,3%).

Specyfika produkcji poszczególnych typów rolniczych ma również istotny wpływ na bilansową strukturę aktywów obrotowych (patrz: Wykres 31). W gospodarstwach specjalizujących się w uprawach trwałych dominującą część (67%) aktywów obrotowych stanowiły zapasy wytworzonych produktów, zaś w gospodarstwach specjalizujących się w uprawach ogrodniczych pozostałe środki obrotowe, na które składały się głównie materiały do produkcji z zakupu. Największy udział zwierząt stada obrotowego w strukturze aktywów obrotowych odnotowano w gospodarstwach specjalizujących się w chowie zwierząt trawożernych (47%), które charakteryzują się wieloletnim cyklem produkcji zwierząt opasowych.

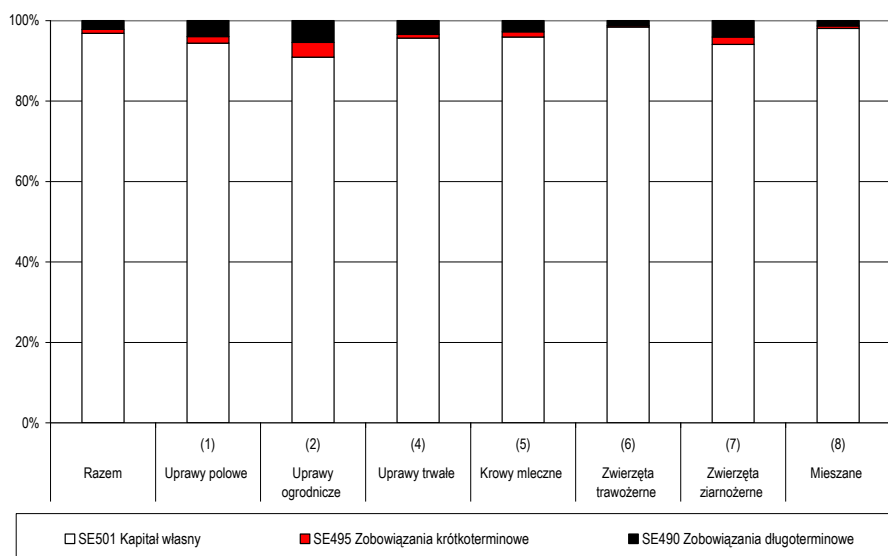
Wykres 31   **Struktura aktywów obrotowych w gospodarstwach rolnych według typów rolniczych**

W pasywach gospodarstw wszystkich analizowanych typów rolniczych dominował kapitał własny (patrz: Wykres 32). To oznacza, że majątek badanych gospodarstw finansowany był głównie własnymi środkami, co świadczy o wysokiej autonomii finansowania majątku. Najwyższy stopień zadłużenia aktywów zaobserwowano w gospodarstwach specjalizujących się w uprawach ogrodniczych (9,1%). Z analizy poziomu zadłużenia aktywów wynika, że większy od przeciętnego poziom zadłużenia aktywów zaobserwowano w pięciu typach gospodarstw specjalistycznych. W dwóch pozostałych typach rolniczych poziom zadłużenia aktywów był niższy od średniego (w gospodarstwach mieszanych (2,0%) i w gospodarstwach specjalizujących się w chowie zwierząt trawożernych (1,6%). Aktywa gospodarstw analizowanych typów rolniczych były dofinansowane głównie kredytami długoterminowymi. W zobowiązaniach wszystkich analizowanych typów gospodarstw udział zobowiązań

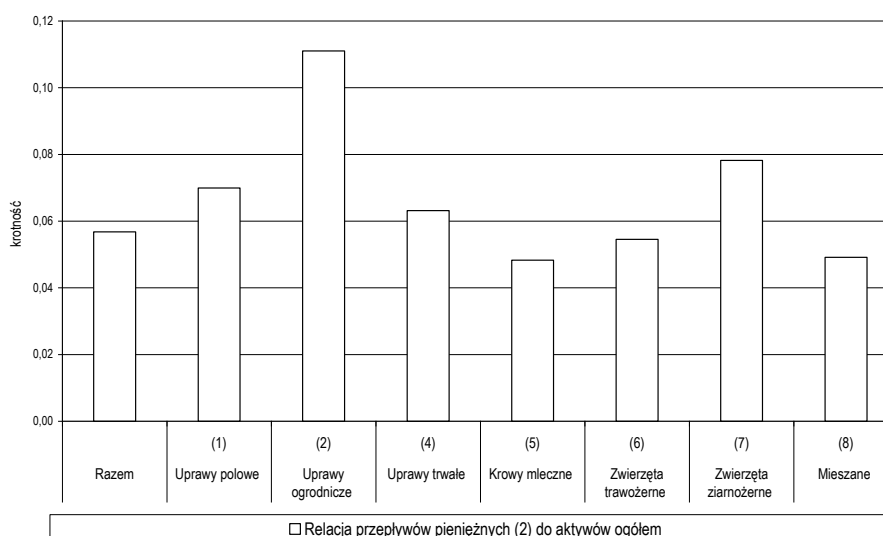
długoterminowych w zobowiązaniach całkowitych był dominujący, a średni ich udział w całym badanym zbiorze gospodarstw wyniósł 68,8%.

Wykres 32   **Struktura pasywów w gospodarstwach rolnych według typów rolniczych**

Przeptywy pieniężne (2) informują o nadwyżce środków pieniężnych, pozostającej do dyspozycji posiadaczy gospodarstw rolnych po sfinansowaniu przez nich działalności operacyjnej, inwestycyjnej i obsłudze zadłużenia. Wygenerowane saldo dodatnie może posłużyć m.in. utworzeniu rezerwy dla sfinansowania przyszłych inwestycji odtworzeniowych i rozwojowych (patrz: Wykres 33). Wskaźniki relacji przepływów pieniężnych (2) do wartości aktywów ogółem charakteryzuje efektywność środków ulokowanych w składnikach majątku gospodarstwa. Najwyższą efektywnością charakteryzowały się gospodarstwa specjalizujące się w uprawach ogrodniczych (11%), a najniższą (5%) trzy analizowane typy gospodarstw: specjalizujące się w chowie krów mlecznych, specjalizujące się w chowie zwierząt trawożernych i mieszane.

Wykres 33   **Relacja przepływów pieniężnych (2) do aktywów ogółem według typów rolniczych**

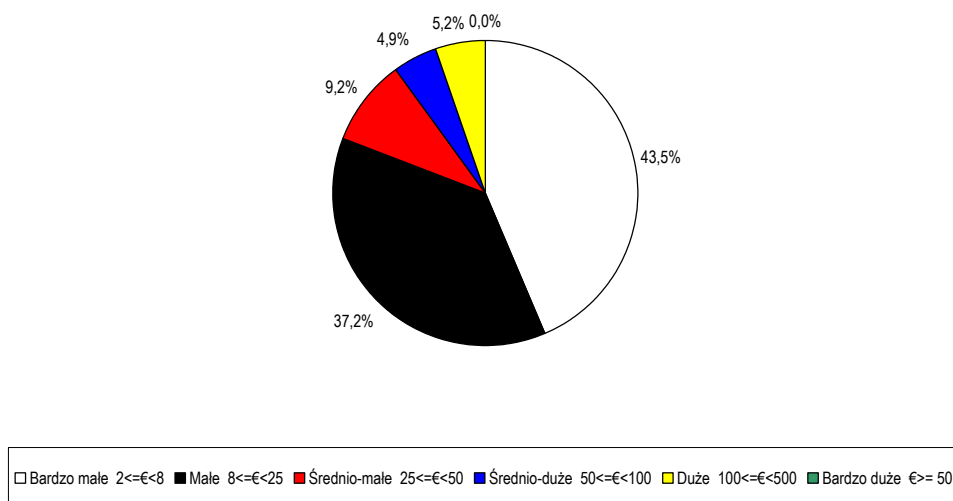

3.2. Wyniki standardowe według klas wielkości ekonomicznej

3.2.1. Potencjał produkcyjny gospodarstw rolnych według klas wielkości ekonomicznej

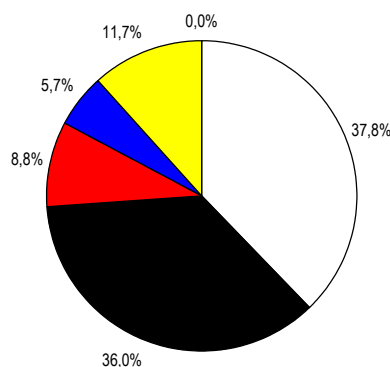
W posiadaniu gospodarstw bardzo małych i małych (znajdujących się w klasie wielkości ekonomicznej do 25 tys. euro SO) znajdowało się 80,7% obszaru użytków rolnych. Znaczący był udział gospodarstw średnio-małych, które gospodarowały na prawie 10% powierzchni użytków rolnych w regionie. Gospodarstwa duże (od 100 tys. euro do poniżej 500 tys. euro SO), stanowiące ok. 0,7% liczby gospodarstw, posiadały 5,2% powierzchni użytków rolnych (patrz: Wykres 34).

Wykres 34 Zasoby ziemi w gospodarstwach rolnych w polu obserwacji regionu Małopolska i Pogórze według klas wielkości ekonomicznej

Rozkład pogłównia zwierząt (patrz: Wykres 35), wyrażony w jednostkach przeliczeniowych zwierząt, wskazuje na zdecydowaną przewagę gospodarstw o wielkości ekonomicznej do 25 tys. euro SO (z klasy gospodarstw bardzo małych i małych), w których skoncentrowane było prawie 74% pogłównia. Natomiast w gospodarstwach dużych (w klasie wielkości ekonomicznej 100-500 tys. euro) znajdowało się 11,7% pogłównia zwierząt.

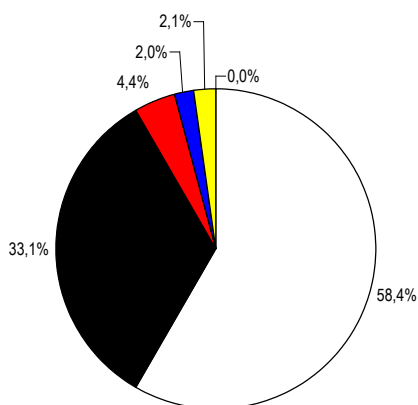
Wykres 35 Pogłowie zwierząt w polu obserwacji regionu Małopolska i Pogórze według klas wielkości ekonomicznej (w jednostkach przeliczeniowych LU)

□ Bardzo małe 2<=€<8 ■ Małe 8<=€<25 ■ Średnio-małe 25<=€<50 ■ Średnio-duże 50<=€<100 ■ Duże 100<=€<500 ■ Bardzo duże €>= 500

W przypadku rozkładu nakładów pracy, określonych w osobach przeliczeniowych AWU, wiodącą rolę odgrywały gospodarstwa bardzo małe i małe (do 25 tys. euro SO), które skupiały 91,5% ogółu nakładów pracy (patrz: Wykres 36). Szczególną uwagę zwracają gospodarstwa duże (100-500 tys. euro SO), które gospodarowały na ponad 5% powierzchni dostępnych użytków rolnych (patrz: Wykres 34) oraz posiadały 11,7% zwierząt (patrz Wykres 35), a poniosły zaledwie 2,1% nakładów pracy. Świadczy to o dużej wydajności pracy w tych gospodarstwach.

Wykres 36 Nakłady pracy w polu obserwacji regionu Małopolska i Pogórze według klas wielkości ekonomicznej (w osobach przeliczeniowych AWU)

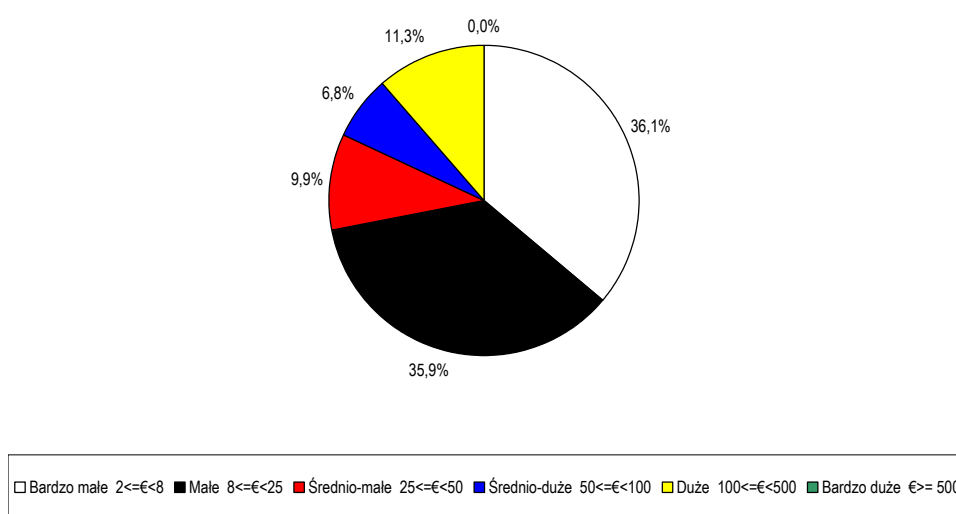

□ Bardzo małe 2<=€<8 ■ Małe 8<=€<25 ■ Średnio-małe 25<=€<50 ■ Średnio-duże 50<=€<100 ■ Duże 100<=€<500 ■ Bardzo duże €>= 500

Udział poszczególnych grup gospodarstw w wartości wytwarzanej Standardowej Produkcji (SO) zdecydowanie różnił się od ich udziału w ogólnej liczbie gospodarstw. Biorąc pod uwagę skalę dysproporcji, na czoło wysunęły się gospodarstwa duże, które przy znikomym udziale w ogólnej liczbie gospodarstw (ok. 0,7%) wytwarzały aż 11,3% Standardowej Produkcji. Z kolei gospodarstwa bardzo małe, stanowiące 65% ogólnej liczby gospodarstw, wygenerowały 36,1% wartości SO w regionie (patrz: Wykres 37).

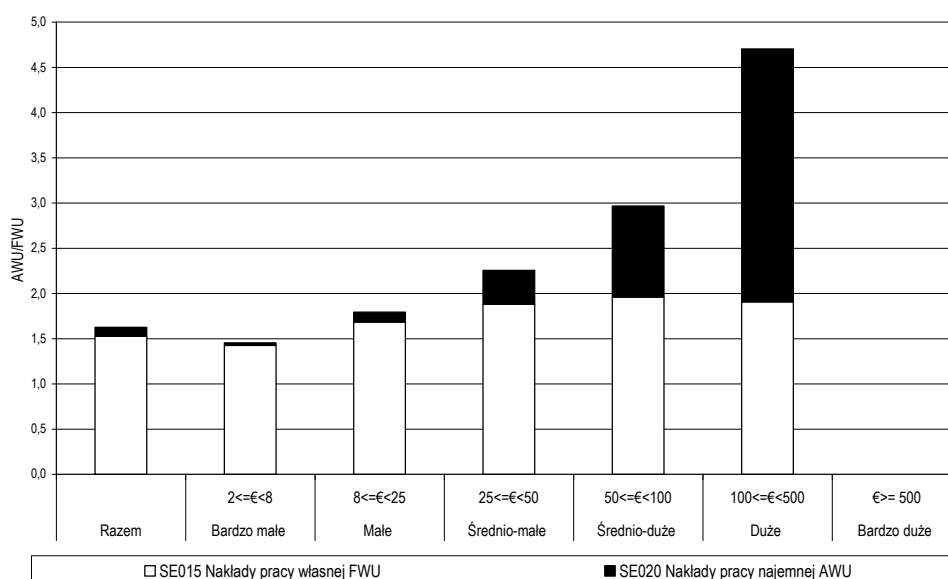
Wykres 37 Wartość Standardowej Produkcji dla pola obserwacji regionu Małopolska i Pogórze według klas wielkości ekonomicznej

3.2.2. Wyniki działalności gospodarstw rolnych według klas wielkości ekonomicznej

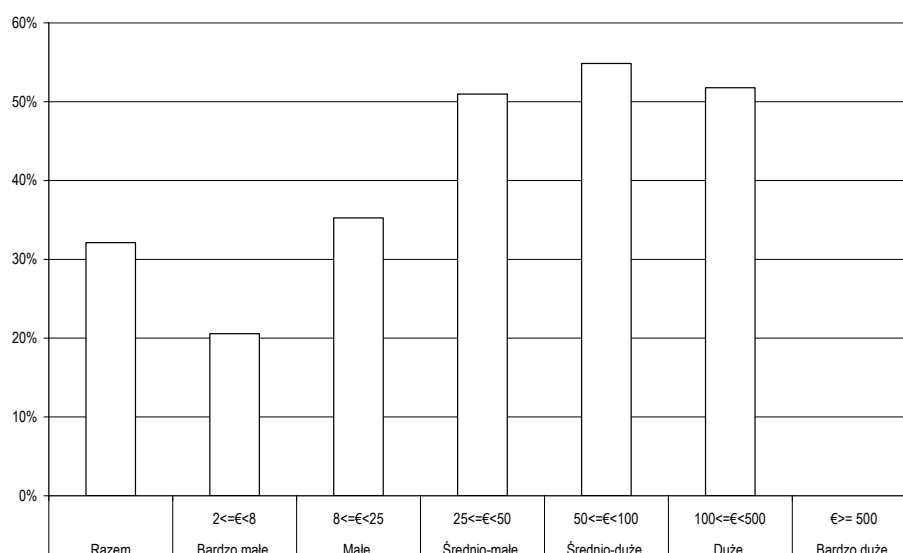
Poziom nakładów pracy zwiększał się wraz ze wzrostem wielkości ekonomicznej. Działalność gospodarstw do 100 tys. euro SO opierała się głównie na własnej sile roboczej. W gospodarstwach z klasy dużych uwidoczniła się przewaga pracy najemnej nad własną. Należy zatem stwierdzić, że gospodarstwa z klas ekonomicznych do 100 tys. euro SO, to gospodarstwa rodzinne, w których przeważa praca własna (patrz: Wykres 38).

Wykres 38 Wielkość i struktura nakładów pracy w przeliczeniu na gospodarstwo według klas wielkości ekonomicznej

Wraz ze wzrostem wielkości ekonomicznej gospodarstwa rolnego jego średnie zasoby posiadanych użytków rolnych powiększały się. Ta sama prawidłowość dotyczyła ziemi dzierżawianej⁸. W strukturze własnościowej użytków rolnych dominowały grunty własne. Udział dzierżawy (patrz: Wykres 39) wynosił przeciętnie 32,1% ogółu powierzchni i zmieniał się w zależności od wielkości ekonomicznej gospodarstwa osiągając najwyższą wartość, około 55% w gospodarstwach średnio-dużych (od 50 do 100 tys. euro SO). W gospodarstwach najmniejszych (poniżej 8 tys. euro SO) było to 20,6%.

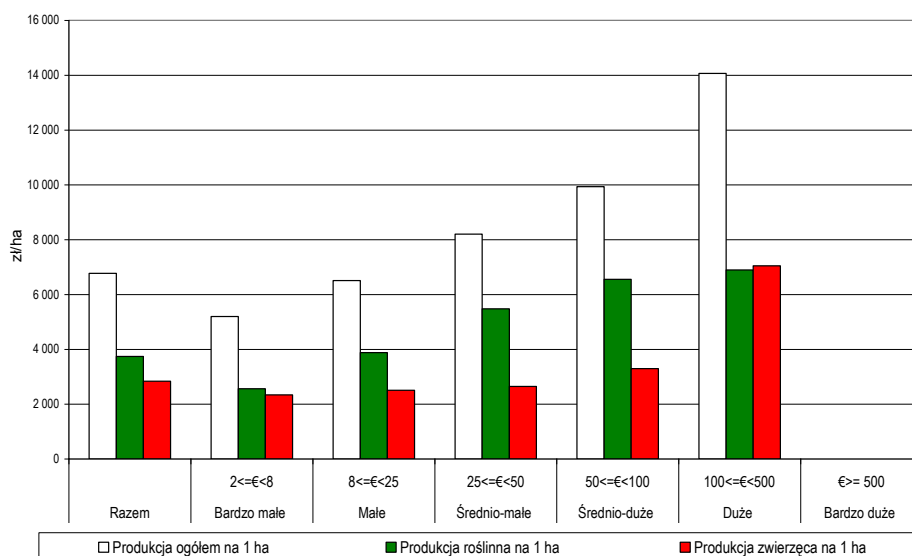
Wykres 39 Udział dodzierżawionych użytków rolnych w całkowitej powierzchni użytków rolnych gospodarstwa według klas wielkości ekonomicznej

⁸ Patrz: przypis 1 na str. 7.

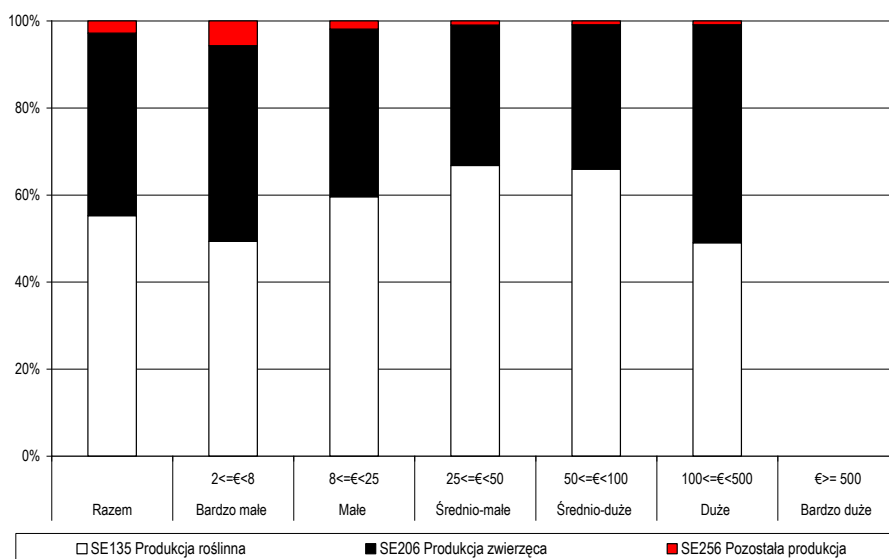
Produktywność ziemi mierzona wartością produkcji ogółem na 1 ha użytków rolnych (patrz: Wykres 40) wzrastała wraz z wielkością ekonomiczną. Najwyższą produktywność osiągnęły gospodarstwa duże ekonomicznie (powyżej 50 tys. euro SO). W przypadku produkcji roślinnej przeliczonej na 1 ha użytków rolnych najlepsze wyniki osiągnęły gospodarstwa średnio-duże i duże, natomiast najniższy poziom produktywności odnotowano w gospodarstwach bardzo małych i małych. Wartość produkcji zwierzęcej na 1 ha w gospodarstwach dużych (od 100 do 500 tys. euro SO) była zdecydowanie najwyższa i kształtowała się na poziomie 7 047 zł/ha.

Wykres 40   **Produkcja na 1 ha użytków rolnych w gospodarstwach rolnych według klas wielkości ekonomicznej**

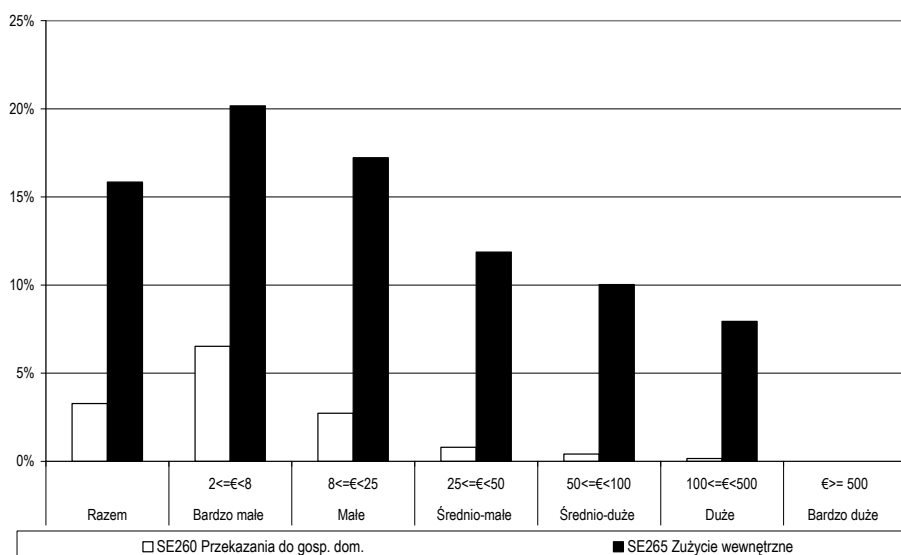
Udział poszczególnych działalności w strukturze produkcji nie wykazywał znaczących odchyłeń wraz ze zmianą wielkości ekonomicznej i wahał się w przedziale 49,3 – 66,8% w przypadku produkcji roślinnej. Z ogólnego trendu wyłamują się gospodarstwa duże, w których produkcja roślinna miała prawie taki sam udział w strukturze produkcji ogółem co w gospodarstwach najmniejszych. Odpowiednio kształtował się udział produkcji zwierzęcej, gdyż skala pozostałej produkcji była bardzo mała i wynosiła maksymalnie 5,7% w przypadku gospodarstw bardzo małych (patrz: Wykres 41).

Wykres 41   **Struktura produkcji ogółem według klas wielkości ekonomicznej**

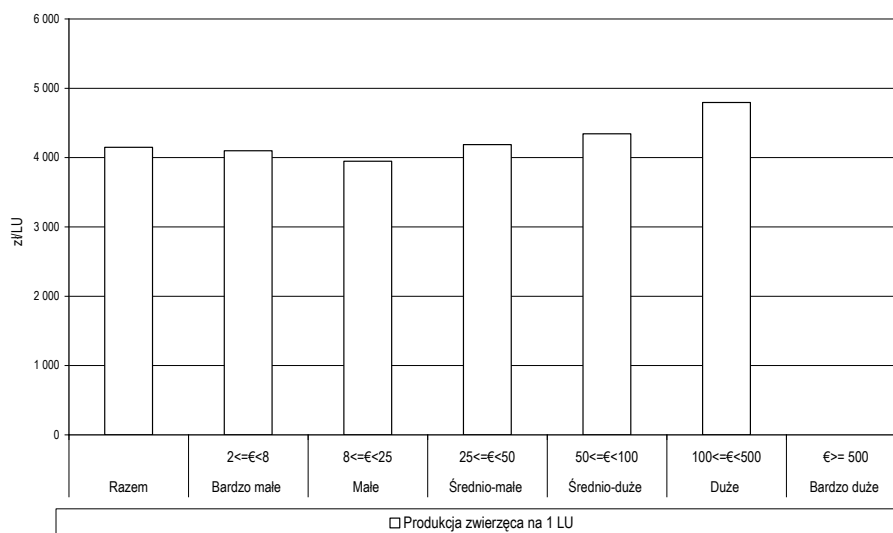
Wraz ze wzrostem wielkości ekonomicznej malał udział wartości przekazania produktów i usług do gospodarstwa domowego w strukturze produkcji. Pomimo tego, że zużycie wewnętrzne rośnie zdecydowanie od około 7,5 tys. zł w gospodarstwach najmniejszych, do ponad 85 tys. zł w gospodarstwach dużych, to w strukturze produkcji miało coraz mniejsze znaczenie (patrz: Wykres 42).

Wykres 42   **Udział przekazania produktów do gospodarstwa domowego oraz zużycia wewnętrznego w produkcji ogółem według klas wielkości ekonomicznej**

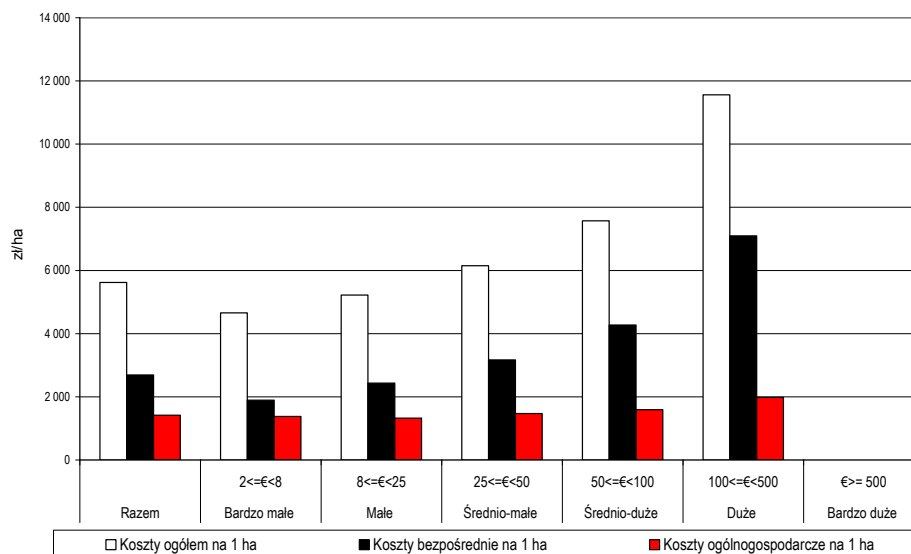
Wartość produkcji zwierzęcej na 1 LU kształtowała się różnie w poszczególnych klasach wielkości ekonomicznych gospodarstw. Najmniejszą wartość osiągnęła w gospodarstwach z klasy ekonomicznej gospodarstw małych (8-25 tys. euro SO), największą zaś w gospodarstwach dużych (100-500 tys. euro SO). Można to wiązać ze strukturą pogłowia jak i jakością zwierząt. W tym miejscu można zwrócić uwagę na fakt, że najwyższą produktywnością zwierząt charakteryzowały się gospodarstwa wyspecjalizowane w chowie krów mlecznych, a najniższą w chowie zwierząt trawożernych (patrz: Wykres 43).

Wykres 43 Produkcja zwierzęca na 1 LU według klas wielkości ekonomicznej

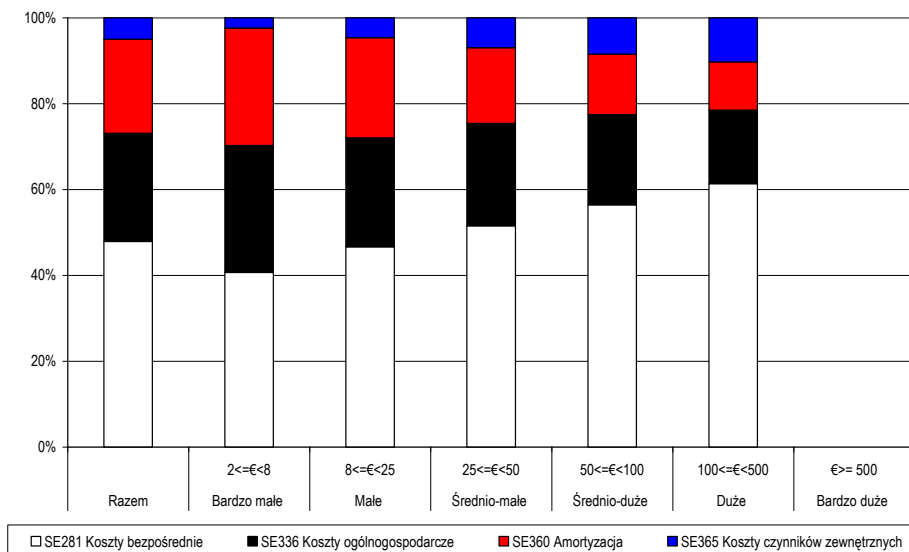
Intensywność produkcji, mierzona poziomem kosztów ogółem na 1 ha użytków rolnych zwiększała się wraz ze wzrostem wielkości ekonomicznej. Identyfikowały się koszty bezpośrednie. W gospodarstwach od 100 do 500 tys. euro SO obie te kategorie osiągnęły wartości około dwukrotnie wyższe niż w gospodarstwach poniżej 50 tys. euro SO (patrz: Wykres 44). Koszty ogólnogospodarcze, z niewielkimi wahaniami, kształtowały na podobnym poziomie we wszystkich klasach gospodarstw i nie przekroczyły 2 tys. zł/ha.

Wykres 44 Koszty produkcji na 1 ha użytków rolnych w gospodarstwach rolnych według klas wielkości ekonomicznej

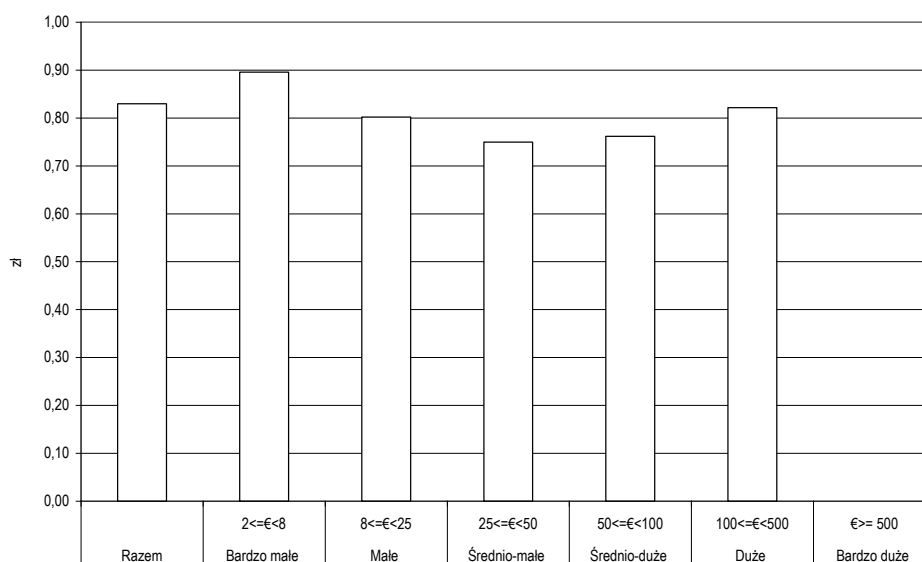
Analizując strukturę kosztów ogółem można zaobserwować, że główną pozycję stanowiły koszty bezpośrednie, a ich udział zwiększał się wraz ze wzrostem wielkości ekonomicznej. Najwyższym udziałem tych kosztów charakteryzowały się gospodarstwa duże (100-500 tys. euro SO), w których wyniósł on ponad 60%. Również koszty czynników zewnętrznych rosły wraz ze wzrostem wielkości ekonomicznej, z 2,4% w gospodarstwach bardzo małych do 10,3% w gospodarstwach dużych co stanowiło poziom niewiele mniejszy od kosztu amortyzacji. Związane było to z dużym udziałem pracy najemnej. Odwrotna zależność występowała w przypadku amortyzacji, której udział w kosztach malał wraz ze wzrostem wielkości ekonomicznej. Ta ostatnia zależność może świadczyć o zbyt dużym wyposażeniu w budynki oraz umaszynowaniu małych gospodarstw – koszty utrzymania znacznej liczby, prawdopodobnie niewykorzystywanych środków trwałych zmniejszały dochód tych gospodarstw (patrz: Wykres 45).

Wykres 45 Struktura kosztów ogółem według klas wielkości ekonomicznej

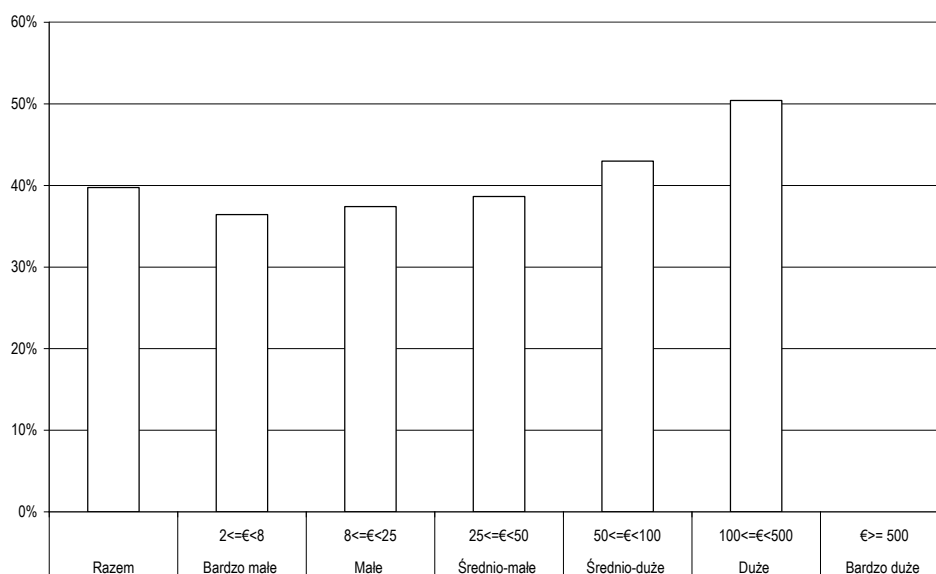
Najwyższy koszt wytworzenia 1 zł produkcji odnotowano w gospodarstwach bardzo małych (w klasie 2-8 tys. euro SO) i dużych (100-500 tys. euro SO), odpowiednio 89,6% i 82,1%. Oznacza to, że produkcja w tych gospodarstwach była najmniej opłacalna, biorąc pod uwagę relację cen rolnych. W pozostałych grupach gospodarstw koszt pochłonął od 80,2% do 75,0% wartości produkcji (patrz: Wykres 46).

Wykres 46 Koszt wytworzenia 1 zł produkcji ogółem według klas wielkości ekonomicznej

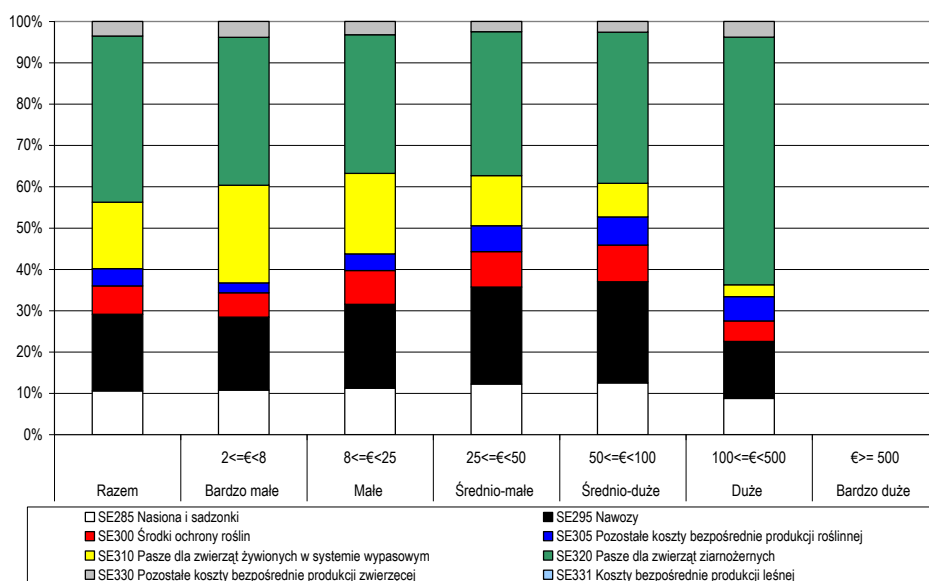
Relacja kosztów bezpośrednich do produkcji ogółem dla analizowanych gospodarstw wynosiła 39,7%. Można tu zauważyć wzrost udziału tych kosztów wraz ze wzrostem wielkości ekonomicznej, osiągając w przypadku gospodarstw dużych poziom ponad 50% (patrz: Wykres 47).

Wykres 47 Relacja kosztów bezpośrednich do produkcji ogółem według klas wielkości ekonomicznej

Najważniejszą pozycję w strukturze kosztów bezpośrednich stanowiły pasze dla trzody chlewnej i drobiu, których udział w przypadku gospodarstw z grupy dużych (od 100 do 500 tys. euro SO) wyniósł prawie 60%. Kolejną pozycję w przypadku gospodarstw najmniejszych stanowiły pasze dla zwierząt trawożernych, natomiast w przypadku pozostałych gospodarstw były to koszty nawozów. Z analizy struktury kosztów bezpośrednich wynika, że udział kosztów nasion i sadzonek (od 8,8% do 12,5%) był wyższy w większości gospodarstw od udziału kosztów środków ochrony roślin (od 4,9% do 8,9%). Pozostałe koszty bezpośrednie stanowiły niewielki udział kosztów bezpośrednich i w żadnej klasie wielkości ekonomicznej nie przekroczyły 10% (patrz: Wykres 48).

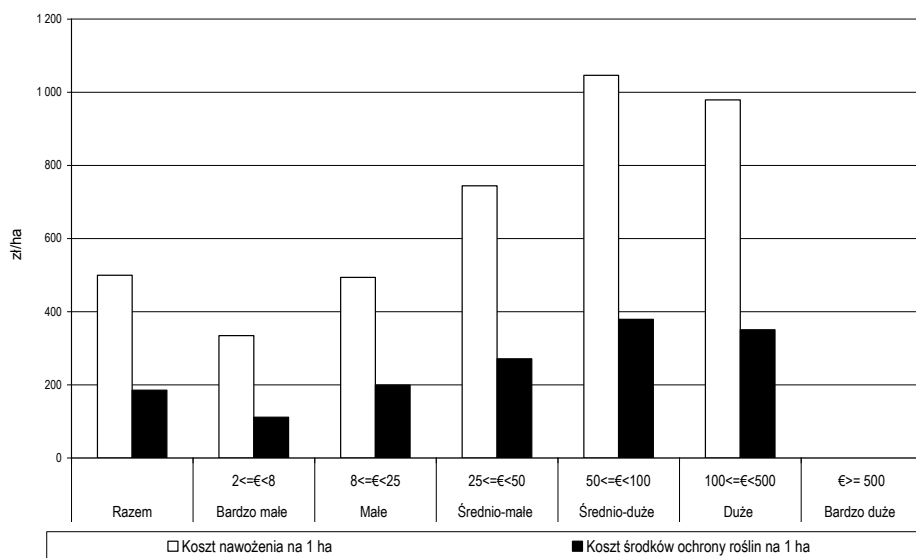
Wykres 48   **Struktura kosztów bezpośrednich według klas wielkości ekonomicznej**

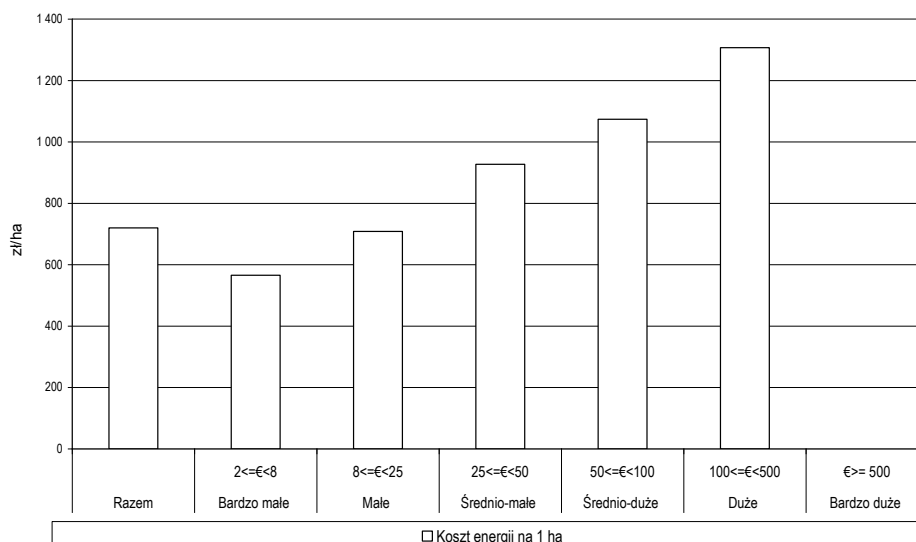
Koszty nawożenia mineralnego w przeliczeniu na 1 ha użytków rolnych (patrz: Wykres 49) silnie związane były z wielkością ekonomiczną gospodarstw. W przypadku gospodarstw średnio-dużych (od 50 do 100 tys. euro SO) były one ponad 3-krotnie wyższe niż w gospodarstwach bardzo małych. Podobny trend można zaobserwować jeżeli chodzi o środki ochrony roślin. Pomimo takich różnic w poziomie kosztów nawożenia i środków ochrony roślin produktywność ziemi w tych gospodarstwach była niespełna 2-krotnie wyższa niż w gospodarstwach bardzo małych.

Wykres 49 Koszt nawożenia i środków ochrony roślin na 1 ha użytków rolnych w gospodarstwach rolnych według klas wielkości ekonomicznej

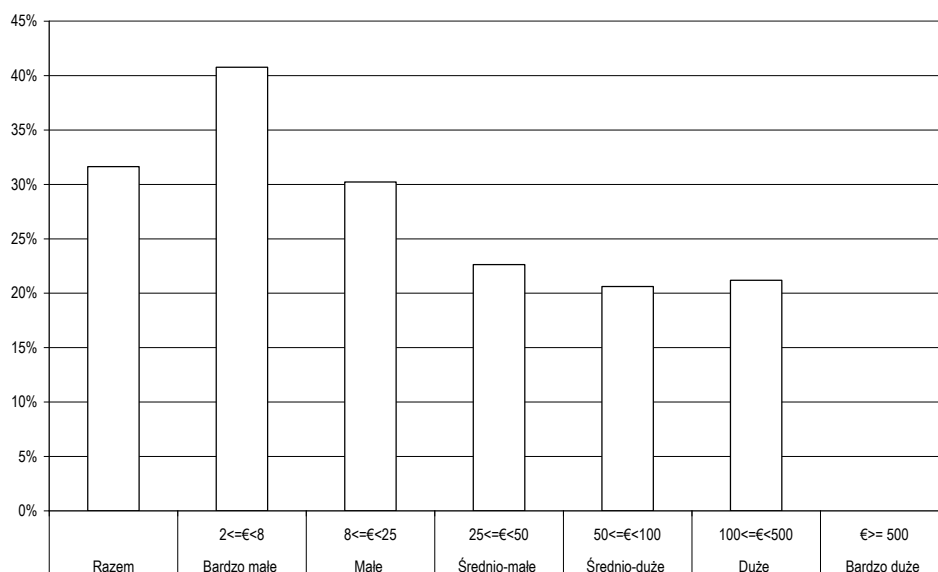
Z wielkością ekonomiczną gospodarstw bardzo wyraźnie wiążą się również koszty energii i paliw ponoszone na 1 ha użytków rolnych (patrz: Wykres 50). Najwyższe koszty energii elektrycznej i paliw były ponoszone przez grupę gospodarstw średnio-dużych i dużych (odpowiednio 1 073,8 zł/ha i 1 306,7 zł/ha). W gospodarstwach bardzo małych i małych koszty te nie przekraczały wartości średniej wynoszącej 719,6 zł/ha.

Wykres 50 Koszty energii elektrycznej i paliw na 1 ha użytków rolnych w gospodarstwach rolnych według klas wielkości ekonomicznej

Udział amortyzacji w wartości dodanej brutto wykazywał tendencję malejącą wraz ze wzrostem wielkości ekonomicznej gospodarstwa. Stosunek procentowy dla gospodarstw bardzo małych (z klasy ekonomicznej 2-8 tys. euro SO) wyniósł 40,8%, natomiast dla gospodarstw średnio-dużych i dużych wyniósł odpowiednio 20,6% i 21,2% (patrz: Wykres 51). Z analizy wynika, że w najstarszych gospodarstwach z powodu m. in. niedostosowania parku maszynowego oraz budynków gospodarczych do rodzaju produkcji, aż o ponad 40% pomniejszony był dochód z rodzinnego gospodarstwa.

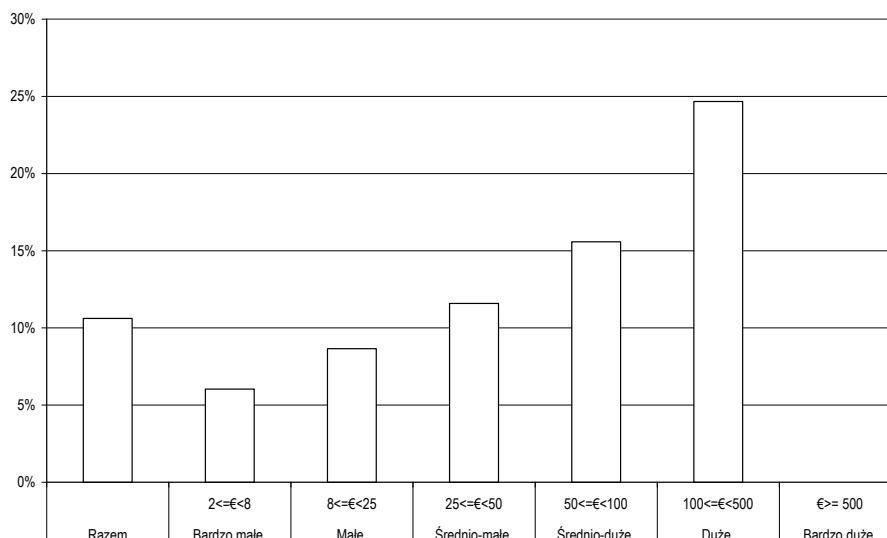
Wykres 51 Udział amortyzacji w wartości dodanej brutto według klas wielkości ekonomicznej

W analizie udziału kosztów czynników zewnętrznych¹⁰ w wartości dodanej netto szczególną uwagę zwracają gospodarstwa z grupy 100-500 tys. euro SO. Udział ten (prawie 25%) był w ich przypadku dużo większy niż w pozostałych gospodarstwach. (porównując z gospodarstwami z klasy bardzo małych - ponad czterokrotnie). Potwierdza to fakt znacznie intensywniejszego wykorzystania przez te gospodarstwa przede wszystkim pracy najemnej, ale również kredytów oraz dzierżawy ziemi. Były one więc najbardziej wrażliwe na wahania poziomu cen czy zmiany w dostępności wymienionych czynników (patrz: Wykres 52).

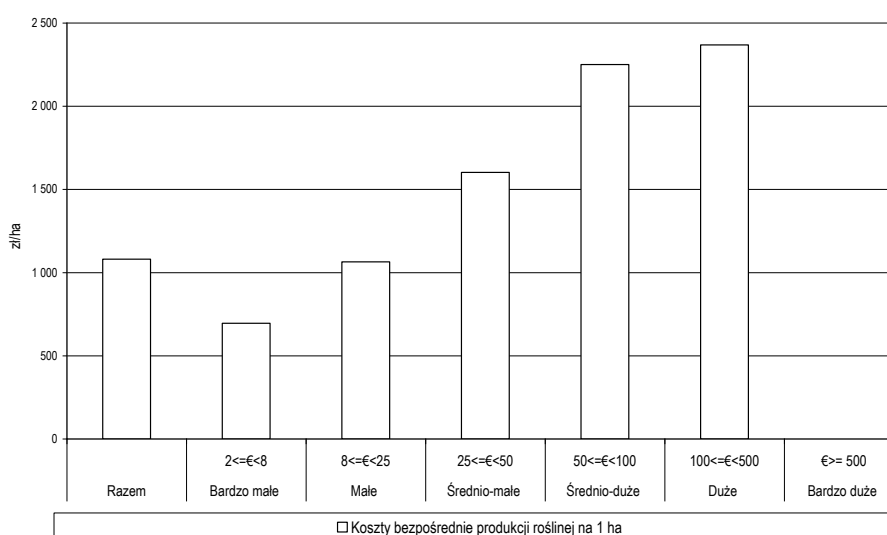
¹⁰ Koszty czynników zewnętrznych obejmują: wynagrodzenia, czynsze i odsetki.

Wykres 52   **Udział kosztów czynników zewnętrznych w wartości dodanej netto według klas wielkości ekonomicznej**

Kosztochłonność produkcji roślinnej, charakteryzowana przez koszty bezpośrednie produkcji roślinnej na 1 ha użytków rolnych (patrz: Wykres 53), rosła wraz ze wzrostem wielkości ekonomicznej gospodarstw. W gospodarstwach bardzo małych koszty produkcji roślinnej na 1 ha wynosiły około 695 zł. W gospodarstwach dużych wynosiły natomiast 2 369 zł, a więc ponad trzy razy więcej. Związane jest to przede wszystkim z technologiami produkcji jak również z większym udziałem gospodarstw ogrodniczych w tej klasie wielkości ekonomicznej.

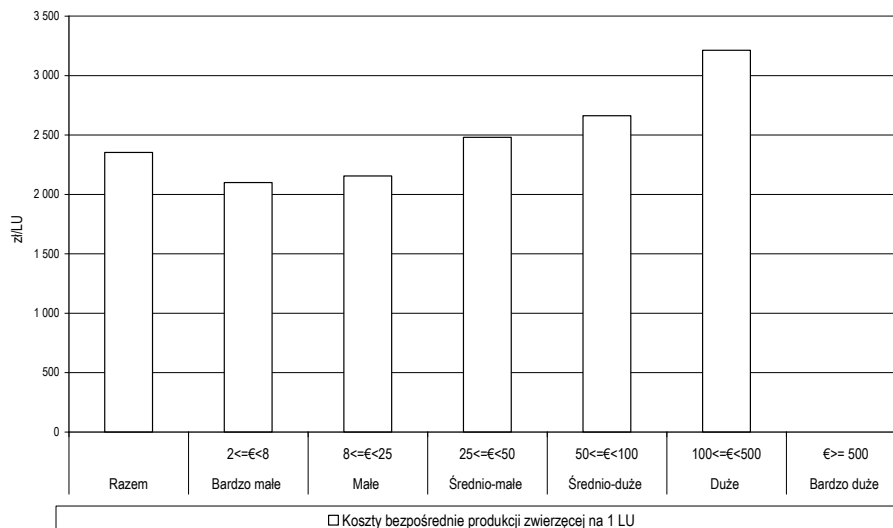
Wykres 53   **Koszty bezpośrednie produkcji roślinnej na 1 ha według klas wielkości ekonomicznej**

Kosztochłonność produkcji zwierzęcej (patrz: Wykres 54) mierzona jest natomiast wartością kosztów bezpośrednich produkcji zwierzęcej na 1 LU. Kosztochłonność ta wzrasta wraz ze wzrostem wielkości ekonomicznej gospodarstw. O ile w gospodarstwach mniejszych (poniżej 25 tys. euro SO) różnice były niewielkie (od 2 099 zł do 2 154 zł), to w gospodarstwach dużych

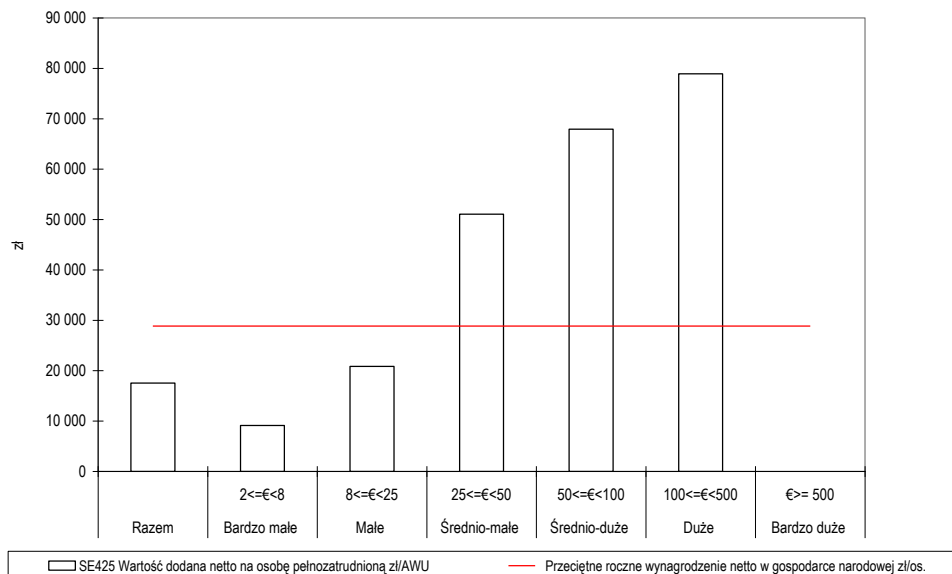
koszt ten wyniósł 3 212 zł. Wynika to z faktu, że mniejsze gospodarstwa częściej w żywieniu zwierząt wykorzystują tańsze pasze własne, a także ze zróżnicowania struktury pogłowia zwierząt.

Wykres 54 Koszty bezpośrednie produkcji zwierzęcej na 1 LU według klas wielkości ekonomicznej

W regionie Małopolska i Pogórze wartość dodana netto wypracowana w rolnictwie przez osobę pełnozatrudnioną w średnim gospodarstwie była niższa od przeciętnego wynagrodzenia netto w gospodarce narodowej¹². Wystąpiły jednak pod tym względem zasadnicze różnice w poszczególnych grupach gospodarstw (patrz: Wykres 55).

Wykres 55 Wartość dodana netto na osobę pełnozatrudnioną w porównaniu z przeciętnym rocznym wynagrodzeniem netto w gospodarce narodowej według klas wielkości ekonomicznej

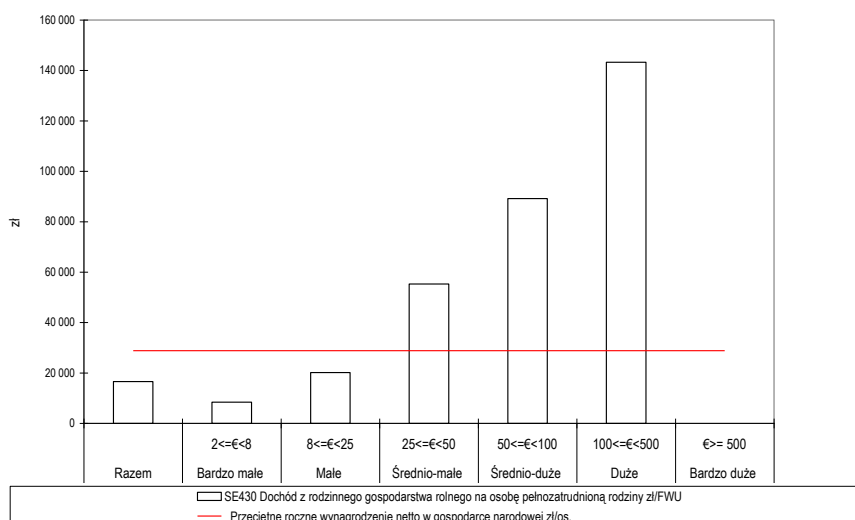

¹² Patrz: przypis 7, na str. 23.

Granicy było w tym przypadku 25 tys. euro SO. Gospodarstwa o wielkości przekraczającej ten próg uzyskały wartość dodaną netto przewyższającą przeciętne wynagrodzenie netto (w gospodarstwach dużych ponad 2,5-krotnie), podczas gdy gospodarstwa z klas ekonomicznych poniżej 25 tys. euro SO osiągnęły zdecydowanie gorsze wyniki, zwłaszcza biorąc pod uwagę gospodarstwa bardzo małe, w których wartość dodana netto na jednego pełnozatrudnionego stanowiła około 32% przeciętnego wynagrodzenia netto w gospodarce narodowej.

Podobną sytuację jak w przypadku wartości dodanej netto w przeliczeniu na osobę pełnozatrudnioną można zaobserwować podczas analizy rozkładu dochodu z rodzinnego gospodarstwa rolnego przypadającego na osobę pełnozatrudnioną, nieopłaconą (patrz: Wykres 56). Tutaj również granicą było 25 tys. euro SO, jednak skala dysproporcji była zdecydowanie większa. Szczególnie wyraźnie widać to w grupie gospodarstw dużych (100-500 tys. euro SO), w których dochód na pełnozatrudnionego członka rodziny wypracowany przez gospodarstwo był ponad siedemnaście razy większy niż w gospodarstwach najmniejszych i pięciokrotnie większy niż przeciętne wynagrodzenie netto w gospodarce narodowej. Dochód z rodzinnego gospodarstwa rolnego stanowi wytworzoną opłatę za pracę członków rodziny rolnika oraz za zaangażowany kapitał własny (finansujący ziemię i pozostałe składniki majątkowe gospodarstwa).

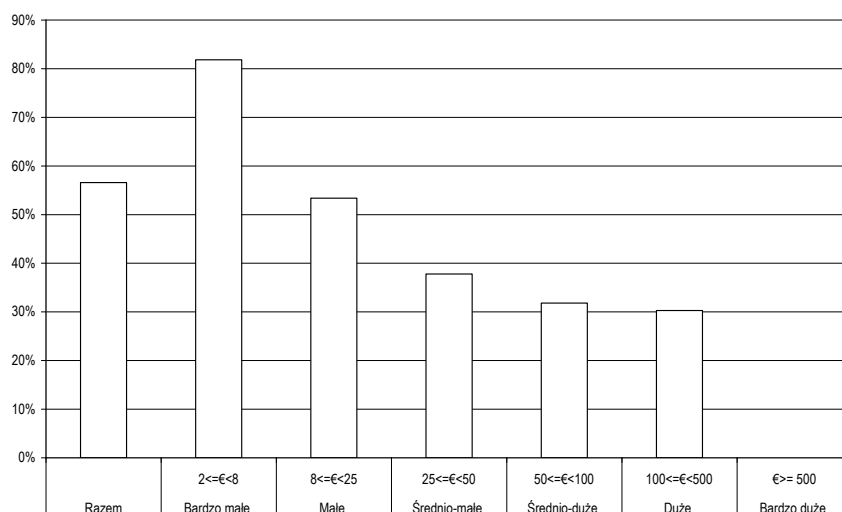
Wykres 56 Dochód z rodzinnego gospodarstwa rolnego na osobę pełnozatrudnioną rodziny w porównaniu z przeciętnym rocznym wynagrodzeniem netto w gospodarce narodowej według klas wielkości ekonomicznej

Z rozkładu gospodarstw według wielkości ekonomicznej wynika, że 95% gospodarstw z pola obserwacji Polskiego FADN w regionie Małopolska i Pogórze stanowiły gospodarstwa z klas poniżej 25 tys. euro SO, które uzyskały dochód niższy niż średnie wynagrodzenie netto w gospodarce narodowej (patrz: Wykres 1).

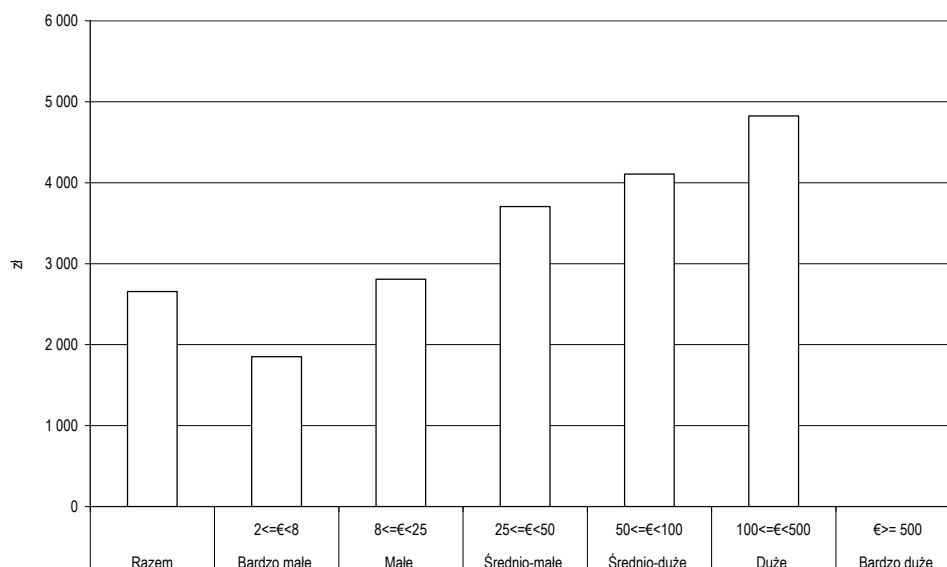
Największy udział dopłat do działalności operacyjnej w dochodzie występował w gospodarstwach bardzo małych (klasa ekonomiczna 2-8 tys. euro SO) i wyniósł 81,8%. Udział ten wraz ze wzrostem wielkości ekonomicznej spadał do 30,3% w przypadku gospodarstw dużych. Średnio w regionie Małopolska i Pogórze relacja dopłat do działalności operacyjnej do dochodu wyniosła 56,6 % (patrz: Wykres 57).

Wykres 57 Relacja dopłat do działalności operacyjnej do dochodu z rodzinnego gospodarstwa rolnego według klas wielkości ekonomicznej

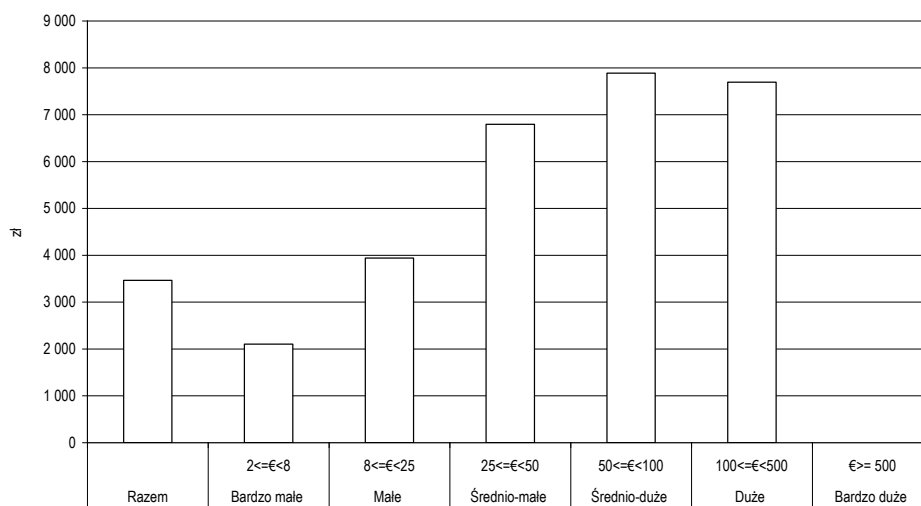
Wartość dodana netto przypadająca na jeden hektar użytków rolnych pozwala określić efektywność gospodarowania w danej grupie gospodarstw, bez uwzględnienia obciążeń wynikających z użycia obcych czynników wytwórczych (patrz: Wykres 58). Wartość ta rosła w miarę wzrostu wielkości ekonomicznej gospodarstw i w przypadku gospodarstw dużych (100-500 tys. euro SO) wyniosła 4 824 zł/ha i była ponad 2,5-krotnie większa niż w gospodarstwach bardzo małych (1 850 zł/ha).

Wykres 58 Wartość dodana netto na 1 ha powierzchni użytków rolnych według klas wielkości ekonomicznej

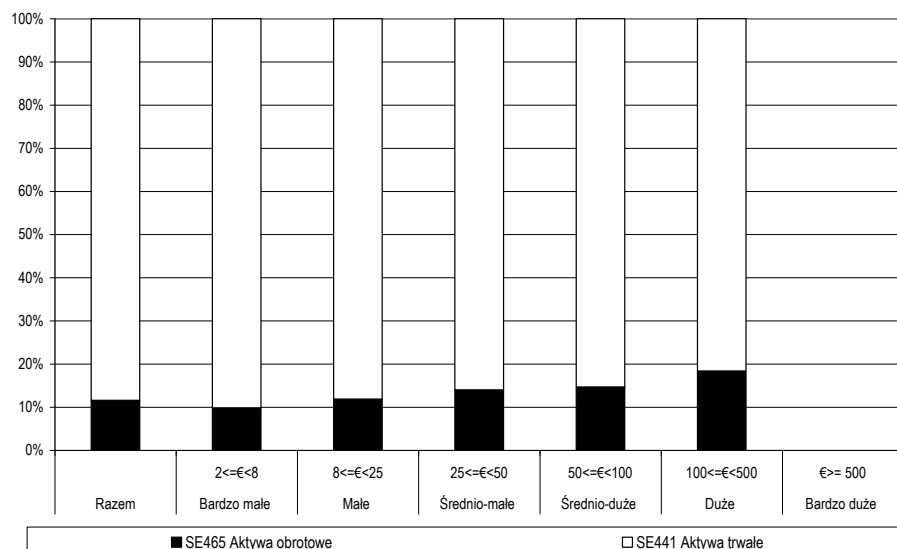
W przypadku dochodu z rodzinnego gospodarstwa rolnego przypadającego na 1 ha własnych użytków rolnych powtarza się schemat opisany na wykresie poprzednim. Jednakże w tym przypadku najwyższy dochód osiągnęły gospodarstwa średnio-duże - 7 887 zł/ha. Wartość ta prawie 4-krotnie przewyższała wartość osiągniętą w grupie gospodarstw najmniejszych. Średni dochód na 1 ha własnych użytków rolnych w regionie Małopolska i Pogórze wyniósł 3 465 zł/ha (patrz: Wykres 59).

Wykres 59 Dochód z rodzinnego gospodarstwa rolnego na 1 ha powierzchni własnych użytków rolnych według klas wielkości ekonomicznej

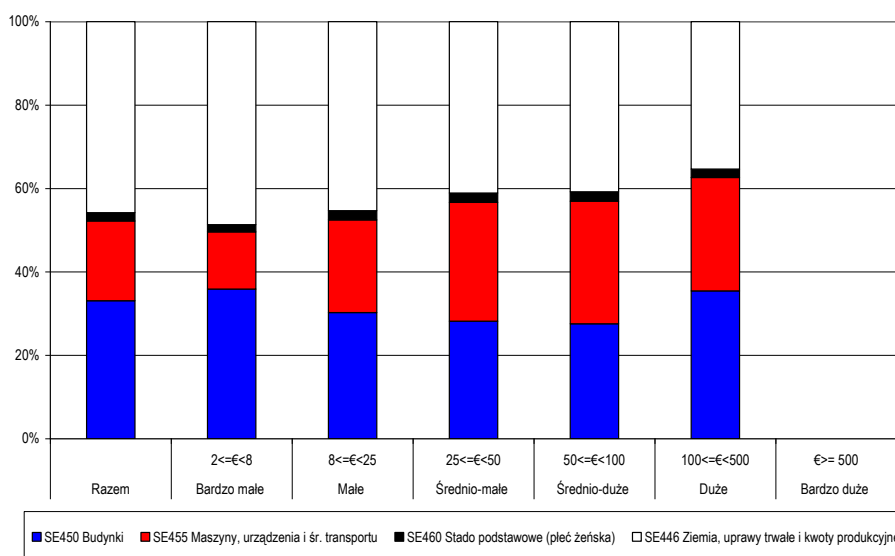
Wraz ze zmianą wielkości ekonomicznej gospodarstw zmieniała się również struktura aktywów w gospodarstwach rolnych (patrz: Wykres 60). Im większe były pod względem ekonomicznym gospodarstwa, tym niższy był udział środków trwałych. Z punktu widzenia możliwości odtwarzania majątku, gospodarstwa z klasy ekonomicznej 100-500 tys. euro SO były w najkorzystniejszej sytuacji.

Wykres 60 Struktura aktywów w gospodarstwach rolnych według klas wielkości ekonomicznej

W strukturze aktywów trwałych gospodarstw mniejszych ekonomicznie dominowała ziemia, uprawy trwałe i kwoty produkcyjne, a ich udział wyraźnie malał wraz ze wzrostem wielkości ekonomicznej (patrz: Wykres 61). Średnio stanowiły one prawie 46% wszystkich aktywów trwałych. W gospodarstwach największych składniki te stanowiły 35% wartości aktywów (dla porównania w gospodarstwach bardzo małych było to prawie 50%). Drugim ważnym składnikiem środków trwałych są budynki i budowle. W przypadku tych środków najniższym udziałem charakteryzowały się gospodarstwa średnio-duże i średnio-małe - około 28%. Udział maszyn, urządzeń i środków transportu największy był w gospodarstwach średnio-dużych - prawie 30%. Bardzo charakterystycznym zjawiskiem był udział stada podstawowego zwierząt. We wszystkich grupach gospodarstw oscylował on w granicach wartości przeciętnej, około 2% środków trwałych.

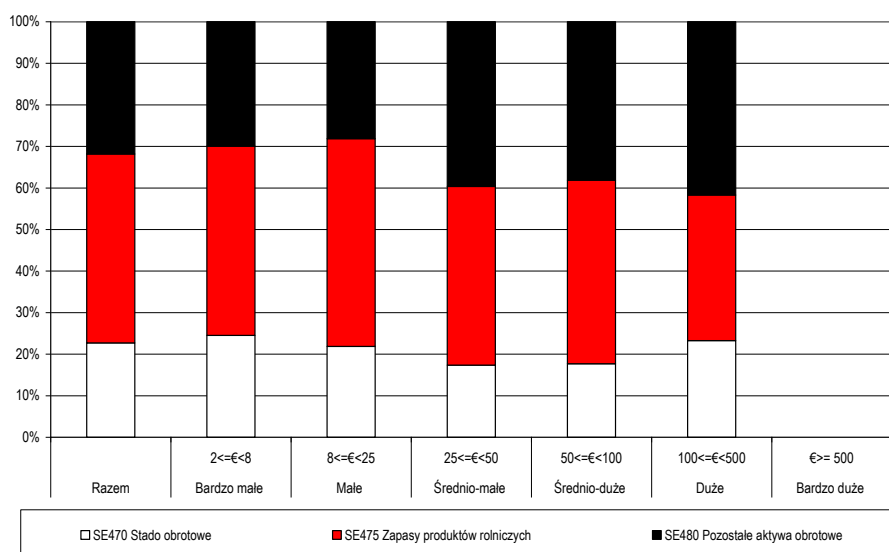
Wykres 61   **Struktura aktywów trwałych w gospodarstwach rolnych według klas wielkości ekonomicznej**

W strukturze aktywów obrotowych w większości analizowanych klas wielkości ekonomicznych największy udział miały zapasy produktów rolniczych (patrz: Wykres 62). Jedynie w grupie gospodarstw dużych (100-500 tys. euro SO) dominowały pozostałe aktywa obrotowe. Stado obrotowe najmniejszy udział miało w gospodarstwach średnio-małych i średnio-dużych - około 17%, a największy w gospodarstwach najmniejszych - prawie 25%. Przeciętnie około 1/3 wszystkich aktywów obrotowych w regionie Małopolska i Pogórze stanowiły pozostałe aktywa obrotowe.

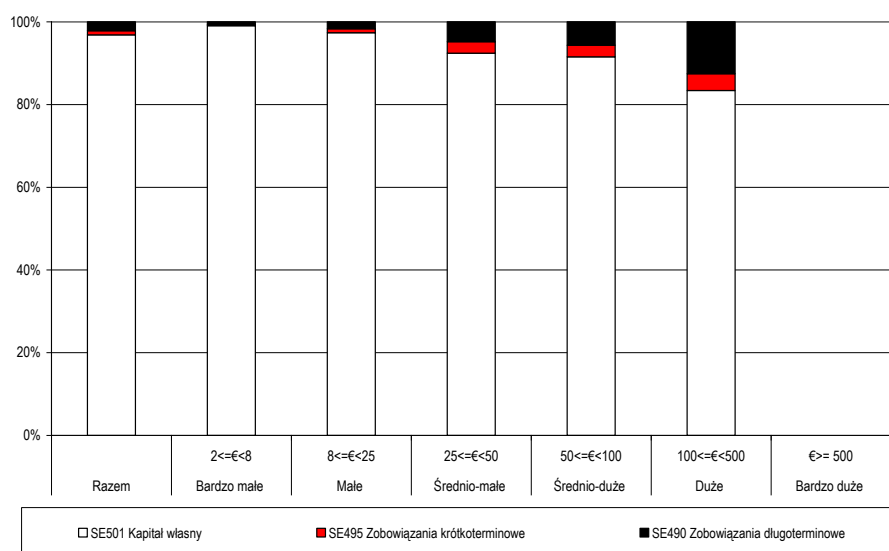

Wykres 62   **Struktura aktywów obrotowych w gospodarstwach rolnych według klas wielkości ekonomicznej**

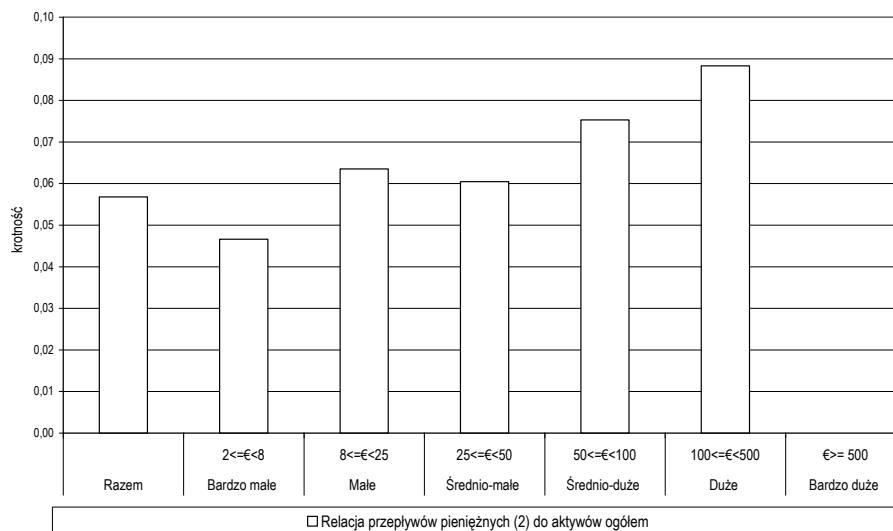
Struktura pasywów wykazywała silny związek z wielkością ekonomiczną gospodarstw (patrz: Wykres 63). Im większe były ekonomicznie gospodarstwa, tym większy był udział kapitałów obcych w finansowaniu majątku. Zadłużenie gospodarstw dużych (100-500 tys. euro SO) wyniosło prawie 17%, przy czym ponad 75% kapitałów obcych stanowiły korzystniejsze kredyty długoterminowe. W pozostałych klasach gospodarstw zadłużenie wyniosło poniżej 10%, a w gospodarstwach najmniejszych nawet poniżej 1%. We wszystkich gospodarstwach większą jego część stanowiły zobowiązania długoterminowe, przeciętnie prawie 70%.

Wykres 63   **Struktura pasywów w gospodarstwach rolnych według klas wielkości ekonomicznej**

Zwrot ze środków ulokowanych w majątku gospodarstwa, mierzony wartością przepływów pieniężnych (2) w stosunku do aktywów ogółem (patrz: Wykres 64) w regionie Małopolska i Pogórze wzrastał i najwyższy był w gospodarstwach dużych (od 100 do 500 tys. euro SO). Wraz ze wzrostem wielkości ekonomicznej gospodarstwa, rosła efektywność gospodarstw mierzona tym wskaźnikiem. Wyjątek stanowią gospodarstwa średnio-małe, których efektywność w stosunku do gospodarstw z poprzedzającej klasy spadła.

Wykres 64 Relacja przepływów pieniężnych (2) do aktywów ogółem według klas wielkości ekonomicznej

3.3. Wnioski

1. Średnie gospodarstwo znajdujące się w polu obserwacji FADN dla regionu Małopolska i Pogórze posiadało w swoich zasobach 10,6 ha użytków rolnych, z których 32,1% było ziemią dzierżawioną.
2. W strukturze gospodarstw rolnych w regionie Małopolska i Pogórze dominowały gospodarstwa mieszane (wielokierunkowe) - 67,3%. Gospodarstwa tego typu posiadały w swoich zasobach 60,9 % użytków rolnych.
3. Rozkład gospodarstw rolnych w regionie Małopolska i Pogórze według wielkości ekonomicznej dowodzi silnie prawoskośnego ich rozkładu. Udział gospodarstw najmniejszych (zaliczanych do klasy do 8 tys. euro SO) stanowił 65,1%, podczas gdy gospodarstw największych (powyżej 100 tys. euro SO) tylko 0,8%. Dane te wskazują, że gospodarstwa rolne funkcjonujące w regionie Małopolska i Pogórze charakteryzują się niskim stopniem specjalizacji i zdominowane są przez gospodarstwa bardzo małe.
4. Najwyższą wartość dodaną netto w przeliczeniu na 1 ha użytków rolnych wśród badanych typów produkcyjnych gospodarstw, uzyskały gospodarstwa specjalizujące się w uprawach ogrodniczych (19007 zł). Na drugim biegunie, z wartościami najniższymi znalazły się gospodarstwa nastawione na chów zwierząt trawożernych (1 943 zł). Z kolei wśród grup zdefiniowanych wielkością ekonomiczną, przeciętnie najwyższą wartością dodaną na 1 ha użytków rolnych charakteryzowały się gospodarstwa z przedziału wielkości ekonomicznej 100-500 tys. euro SO (4 824 zł), a najniższą gospodarstwa z grupy gospodarstw bardzo małych (1 850 zł).
5. W analizowanych grupach gospodarstw ustalonych na podstawie dwóch różnych kryteriów, najwyższy dochód z rodzinnego gospodarstwa rolnego w przeliczeniu na osobę pełnozatrudnioną uzyskały gospodarstwa specjalizujące się w uprawach polowych (46 823 zł) i gospodarstwa z przedziału wielkości ekonomicznej 100-500 tys. euro SO (143 280 zł). Najniższymi wartościami charakteryzowały się natomiast gospodarstwa specjalizujące się w chowie zwierząt trawożernych (11 819 zł) oraz gospodarstwa z klasy 2-8 tys. euro SO (8 403 zł).
6. Najwyższy wskaźnik relacji dopłat do dochodu z rodzinnego gospodarstwa rolnego uzyskały gospodarstwa w typach: specjalizacja w chowie zwierząt trawożernych (73,1%) i gospodarstwa mieszane (70,2%). Według grupowania względem wielkości ekonomicznej przeciętnie najwyższy udział dopłat w dochodzie zaobserwowano w gospodarstwach sklasyfikowanych w grupie od 2 do 8 tys. euro SO (prawie 82%). Z jednej strony przeciętnie najmniej uzależnione od dopłat były gospodarstwa specjalizujące się w produkcji ogrodniczej (6,2%), a z drugiej strony gospodarstwa o wielkości ekonomicznej powyżej

- 100 tys. euro SO. Prawdopodobnie ta odzwierciedla powiązanie kwoty wsparcia z zasobami ziemi rolniczej oraz niski poziom dochodów najmniejszych gospodarstw.
7. Porównywalne i wyższe od średniego rocznego wynagrodzenia netto w gospodarce narodowej (28 854 zł/osobę w 2012 roku) dochody osiągnęły gospodarstwa znajdujące się w klasach wielkości ekonomicznej powyżej 25 tys. euro SO, których udział w polu obserwacji stanowił około 5%. Analizując średnie wyniki dla typów produkcyjnych w tej grupie znalazły się gospodarstwa specjalizujące się w uprawach polowych i gospodarstwa specjalizujące się w chowie zwierząt ziarnożernych.
  8. Wartość bezwzględna zużycia wewnętrznego (produktów wytworzonych w gospodarstwie rolnym) oraz przekazania produktów do gospodarstwa domowego była najniższa w gospodarstwach specjalizujących się w uprawach trwałych i w gospodarstwach specjalizujących się w uprawach ogrodnich. Z kolei zużycie wewnętrzne rośnie od około 7,5 tys. zł w gospodarstwach najmniejszych do ponad 85 tys. zł w gospodarstwach dużych tj. w klasie wielkości ekonomicznej 100-500 tys. euro SO. Przy czym udział zużycia wewnętrznego w strukturze produkcji maleje wraz z wielkością ekonomiczną gospodarstwa rolnego.
  9. Analizując strukturę pasywów, najniższy udział kapitałów obcych w finansowaniu działalności gospodarstwa zaobserwowano w grupie gospodarstw najmniejszych, o wielkości ekonomicznej od 2 do 8 tys. euro oraz w grupie gospodarstw specjalizujących się w chowie zwierząt trawożernych. Natomiast wśród gospodarstw relatywnie o najwyższym stopniu zadłużenia swoich aktywów znalazły się gospodarstwa specjalizujące się w uprawach ogrodnich (9,1%) oraz gospodarstwa z klasy wielkości ekonomicznej 100-500 tys. euro SO (16,6%). Należy zaznaczyć, że w obydwu przypadkach większość kapitału obcego stanowiły zobowiązania długoterminowe.
  10. Z przeprowadzonej analizy wynika, że niewielka część gospodarstw w omawianym regionie generowała dochody porównywalne z przeciętnymi w gospodarce narodowej. Należy podkreślić, że wysoka intensywność gospodarowania, tak jak w przypadku upraw ogrodnich nie gwarantowała osiągnięcia dochodów parytetowych. Wysokość dochodów powiązana była ze skalą produkcji, przy czym dopłaty najsilnie kształtowały dochód gospodarstw najmniejszych.
  11. Zaprezentowane wyniki mają charakter średnich ważonych dla gospodarstw towarowych znajdujących się w regionie Małopolska i Pogórze. Oznacza to, że poszczególne gospodarstwa zakwalifikowane do poszczególnych typów rolniczych, a także klas wielkości ekonomicznej miały zróżnicowane wyniki. To pozwala na wskazanie różnic w skuteczności gospodarowania poszczególnych grup gospodarstw, służąc procesowi formułowania polityki rolnej i zarządzania gospodarstwem rolnym.

EGZEMPLARZ BEZPŁATNY

Druk i oprawa: Dział Wydawnictw IERiGŻ-PIB